

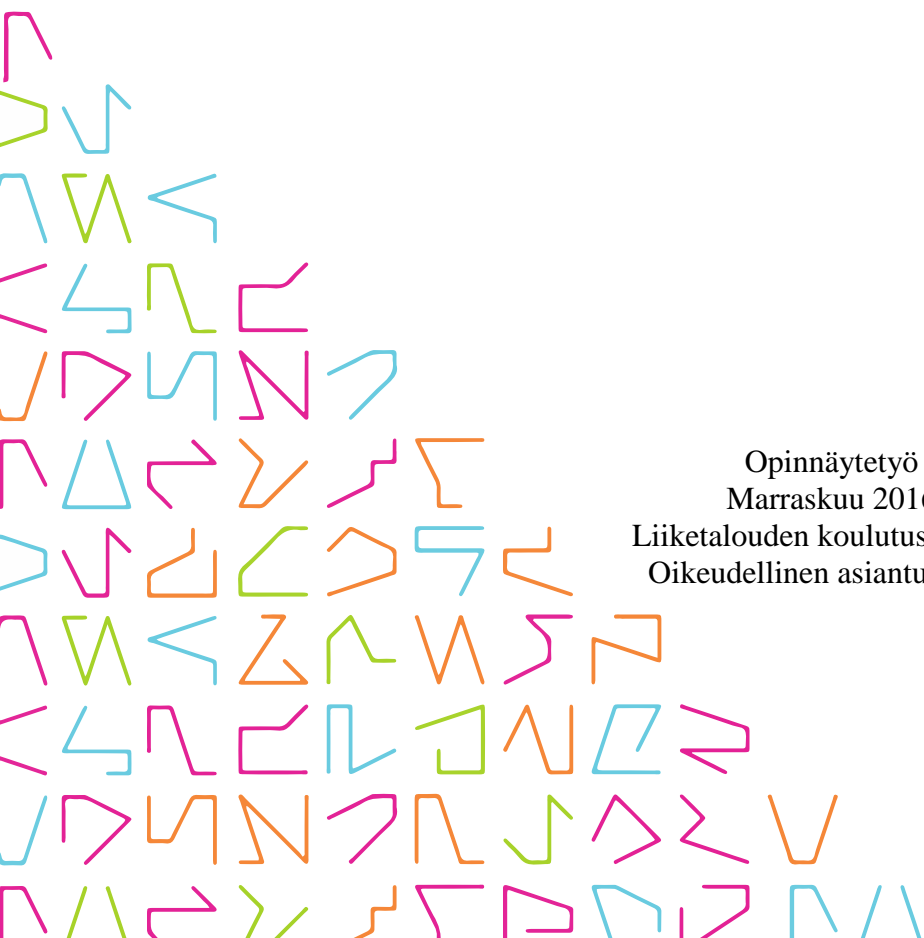

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

ASIANAJOTOIMINNAN PERUSARVOT

Jenna Laine

Opinnäytetyö
Marraskuu 2016
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

LAINEN JENNA
Asianajotoiminnan perusarvot

Opinnäytetyö 57 sivua
Marraskuu 2016

Tämä opinnäytetyö käsittelee asianajotoiminnan perusarvoja, joita ovat riippumattomuus, lojaalisuus, esteettömyys, luottamuksellisuus ja kunniallisuus. Perusarvot ovat asianajajakunnan yleisesti hyväksymiä arvoja, ja niiden avulla määritetään hyvän asianajajan ideaalityyppi.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, millaisia asioita asianajajalta edellytetään perusarvojen valossa. Työn tarkoituksena oli kerätä aiheesta tietopaketti, josta olisi hyötyä sekä asianajajalle että asiasta muuten kiinnostuneelle.

Perusarvot on määritelty hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa, mutta niihin liittyviä säännöksiä löytyy myös asianajajalaista. Osa perusarvoja koskevista säännöksistä tulee esiin lainkohtien tarkemmasta tulkinnasta, mutta jotkin on mainittu laissa suoraan.

Riippumaton ja itsenäinen asianajaja on toimeksiantoa hoitaessaan vapaa kaikista sivuvaikutteista, jotka voivat vaikuttaa asiakkaan etuun tai oikeuksiin. Asianajajan tulee olla näitä etuja ja oikeuksia hoitaessaan asiakkaalleen lojaali. Asianajotoimintaa hoitaessaan asianajajan on oltava myös esteetön. Hän ei esimerkiksi voi edustaa samassa asiassa kahta eri asiakasta, joilla on asiassa eri intressit. Asianajaja voi olla esteellinen ottamaan uuden asiakkaan toimeksiannon vastaan, mikäli se rikkoisi asianajajan lojaalisuusvelvollisuutta entistä asiakasta kohtaan. Asianajajan ei myöskään saa ottaa hoitaakseen tehtävää, jos toisessa tehtävässä saadut salassa pidettävät tiedot saattavat haitata asianajajan kykyä valvoa asiakkaansa etua. Tämän lisäksi esteellisyyden voi muodostaa asianajajan taloudellinen tai henkilökohtainen yhteys asiakkaaseen.

Asianajotoimeksiannon perustana on asianajajan ja asiakkaan välinen luottamussuhde. Luottamukseen kuuluu salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Asianajaja on velvollinen pitämään omana tietonaan kaiken, mitä hän asiakassuhteen nojalla on saanut tietää asiakkaastaan. Asianajajan kunniallisuuteen kuuluu se, että hänen on täytettävä hänelle uskotut tehtävät rehellisesti ja esiinnyttävä asiallisesti ja moitteettomasti. Asianajajan on myös vältettävä kaikkea, mikä saattaa alentaa asianajajakunnan arvoa tai vähentää luottamusta asianajajakuntaan.

Asiasanat: asianajaja, asianajo, hyvä asianajajatapa, perusarvot

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Administration
Legal Expertise

JENNA LAINE
Basic Values in the Practice of Law

Bachelor's thesis 57 pages
November 2016

This thesis discusses the basic values in the practice of law. The values are independence, loyalty, absence of grounds for disqualification, confidentiality and respectability. The basic values are accepted by the attorney community, and they are used in defining an ideal attorney.

The aim of this thesis was to examine what the basic values require from an attorney. The purpose of this thesis was to compile an information package to benefit attorneys and others interested in the practice of law.

The basic values are determined in the code of ethics for the legal profession, but provisions related to the values can also be found in the law. Some regulations are directly in the law but others need more interpretation.

While attending to an assignment, an independent attorney is free from all external circumstances and connections that can harm their ability to work in the favor of the client. An attorney must be loyal to the client, and with the absence of grounds for disqualification. For example, the attorney is unable to represent two clients in the same matter when they have different interests. The attorney is not allowed to take a new assignment from a new client, if that would violate the obligation of loyalty towards a former client. If the confidential information on the former client's matter could violate the attorney's ability to protect the client's interest, the attorney is unable to accept a new assignment. In addition, the attorney's financial or personal relation to the client may cause the grounds for disqualification.

A relationship of trust between the attorney and the client is the foundation of the assignment. Confidentiality and professional secrecy is part of that relationship. The attorney is obligated to keep everything they have learnt from their client secret. The attorney's respectability means that they must perform all the assignments honestly and represent themselves professionally. The attorney must also avoid everything that could demote the dignity of the attorney community or reduce trust in the community.

Key words: attorney, practice of law, code of ethics of the legal profession, basic values

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
1.1	Työn aihe ja tausta	6
1.2	Asianajajaoikeus	7
1.2.1	Asianajajaksi liittyminen.....	8
1.3	Hyvä asianajajatapa	9
2	RIIPPUMATTOMUUS JA ITSENÄISYYS	11
2.1	Riippumattomuuden merkitys.....	11
2.2	Rakenteelliset takeet	11
2.3	Yksittäisen asianajajan riippumattomuus ja itsenäisyys	13
2.4	Riippumattomuus asiakkaasta.....	15
2.5	Taloudellinen riippumattomuus	16
2.6	Riippumattomuus muista tahoista.....	17
3	LOJAALISUUS	19
3.1	Lojaalisuusvelvollisuuden merkitys	19
3.2	Lojaalisuusvelvollisuus toimeksiantosuhteessa	20
3.3	Lojaalisuusvelvollisuus toimeksiantosuhteen päätyttyä	22
4	ESTEETTÖMYYS.....	23
4.1	Yleinen sääntö.....	23
4.1.1	Esteettömyysvaatimuksen merkitys ja arviointi.....	25
4.2	Esteellisyys samassa asiassa	26
4.3	Esteellisyys lojaliteettivelvollisuuden perusteella	27
4.4	Esteellisyys salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden perusteella.....	28
4.5	Esteellisyys taloudellisen tai henkilökohtaisen liittynän perusteella	30
4.6	Esteellisyys toimistovaihdoksen yhteydessä	32
4.7	OK:n ja ROL:n mukainen esteellisyys	33
4.8	Velvollisuus luopua tehtävästä	33
5	LUOTTAMUKSELLISUUS.....	35
5.1	Asianajajan ja asiakkaan välinen luottamussuhde	35
5.2	Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus.....	36
5.2.1	Määräyksiä salassapito- ja vaitiolovelvollisuudesta	36
5.2.2	Asiakkaan salaisuudet	38
5.2.3	Muun kuin asiakkaan salaisuudet.....	40
5.2.4	Salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden laajuus	42
5.2.5	Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus kurinpitomenettelyssä.....	43
6	KUNNIAL LISUUS	45
7	VALVONTA.....	47

7.1 Asianajajaliiton hallitus ja valvontalautakunta	47
7.2 Oikeuskansleri ja tuomioistuimet	48
7.3 Valvontakeinot.....	49
7.4 Velvollisuus alistua valvontaan	50
7.5 Kurinpidolliset seuraamukset	51
8 POHDINTA.....	53
LÄHTEET.....	55

1 JOHDANTO

1.1 Työn aihe ja tausta

Ajatus asianajotoiminnan perusarvojen tutkimiseen syntyi oikeustradenomiharjoittelun aikana toimiessani asianajosihteerinä Asianajotoimisto Haavisto Oy:ssä. Esimerkiksi sallassapitovelvollisuus ja esteellisyyškysymys olivat esillä jokapäiväisessä toiminnassa: sallassa pidettäviä tietoja tuli käsitellä asianmukaisesti ja asianajajan esteettömyys oli varmistettava ennen jokaista uutta toimeksiantoa. Kiinnostukseni asianajotoiminnalle asetettuja vaatimuksia kohtaa heräsi, ja halusin ryhtyä tutkimaan niitä tarkemmin.

Opinnäytetyön pääasiallinen tutkimuskysymys on, mitkä ovat asianajotoiminnan perusarvot. Perusarvot on määritelty hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 3 luvussa, ja niitä ovat riippumattomuus, lojaalisuus, esteettömyys, luottamuksellisuus sekä kunniallisuus. Työn tavoitteena on tutkia, millaisia asioita asianajajalta näiden perusarvojen valossa edellytetään asianajotoiminnassa. Edellytyksiä asettavat sekä laki että hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet (tapaohjeet).

Henkilökohtaisena tavoitteenani on tutustua paremmin asianajajaoikeuteen, sillä kyseistä oikeuden alaa ei kovinkaan paljoa ole tarkasteltu opiskelujen yhteydessä. Aiheesta ei myöskään ole aiemmin juurikaan tehty opinnäytetöitä.

Työn tarkoituksena on kerätä tietopaketti, josta on hyötyä sekä asianajajalle että asiasta muuten kiinnostuneille. Tutkimusmenetelmänä työssä on käytetty lainopillista menetelmää. Empiriaa työhön on tuotu monien esimerkkien kautta. Lain lisäksi tärkeimpinä lähteinä on käytetty oikeuskirjallisuutta, aiheesta kirjoitettuja artikkeleita sekä Suomen Asianajajaliiton julkaisuja.

Opinnäytetyön alussa tutustutaan tarkemmin asianajajaoikeuteen ja hyvää asianajajatapaa koskeviin ohjeisiin. Sen jälkeen jokaista perusarvoa sekä asianajotoimintaan liittyvää valvontaa on tarkasteltu lähemmin omissa kappaleissaan. Työn lopussa on pohdintaosio, johon on koottu ajatuksia perusarvoista ja hyvästä asianajajatavasta.

1.2 Asianajajaoikeus

Asianajajista annetun lain (12.12.1958/496, asianajajalaki) 1 §:n mukaan asianajaja on se, joka on maan yleisen asianajajayhdistyksen jäsenenä merkitty asianajajaluetteloon. Suomessa kyseinen asianajajayhdistys on Suomen Asianajajaliitto, joka on perustettu vuonna 1919. Jäsenyys ja oikeus asianajajan ammattinimityksen käyttämiseen alkavat, kun henkilö merkitään asianajajaluetteloon, ja jäsenyys sekä oikeus ammattinimityksen käyttämiseen päättyvät, kun henkilö poistetaan asianajajaluettelosta¹. Asianajajalain 11 §:n mukaan se, joka ilmoittaa ammatinsa siten, että hänen voidaan erheellisesti arvella olevan liiton jäsen, syyllistyy rikolliseen menettelyyn.

Asianajajakunnan synty Ruotsi-Suomessa ajoittuu 1600-luvulle ja on yhteydessä tuolloin tapahtuneisiin ylioikeuksien perustamiseen ja prosessin vähittäiseen kirjallistumiseen. Järjestäytynyt asianajajalaitos on syntynyt vasta 1900-luvulla. Asianajajien vapaaehtoinen yhteistoiminta johti aluksi paikallisten asianajajayhdistysten ja vuonna 1919 Suomen Asianajajaliiton perustamiseen. Lakimääräisesti asianajajalaitos järjestettiin vuoden 1958 asianajajalailla ja sen nojalla vahvistetuilla Suomen Asianajajaliiton säännöillä.²

Asianajajaoikeus on nuori ja kehittyvä oikeudenala. Se alkoi vakiintua ja kehittyä nopeasti, kun asianajajakunta alkoi kasvaa ja Suomen Asianajajaliitto määräsi asianajajatutkinnon pakolliseksi vuonna 1985.³

Asianajajaoikeus on asianajotoimintaa koskevien ja siihen asiallisesti liittyvien oikeusnormien ja ammattieettisten normien kokonaisuus, jolle on tyypillistä oikeusalamaisen näkökulma ja etu sekä itsesääntelyyn perustuvat ammattieettiset normit⁴. Asianajajaoikeutta ei käsitetä vain siviilioikeudellisia, prosessuaalisia tai rikosoikeudellisia ongelmia koskevaksi, vaan nähdään kokonaisuutena, jossa osakysymykset vaikuttavat toinen toisiinsa ja asianajajalojen kehittymiseen muutoinkin⁵.

¹ Ylönen 2014, 18

² Jokela 2005, 354

³ Peltonen 2006, 156

⁴ Peltonen 2006, 156

⁵ Ylöstalo & Tarkka 2001, 292

Oikeudellisten palvelujen tarjoajien, myös asianajajien, päätehtävä on huolehtia oikeusturvan toteutumisesta eli siitä, että yhteiskunnan jäsenillä, yksilöillä ja yhteisöillä, on palveluntarjoajien avulla mahdollisuus toteuttaa yhteiskunnan heille takaamat oikeudet. Oikeudenkäyntiasiamies- ja avustajapalveluita tarjoavat eivät voi toimia ainoastaan asiakkaidensa oikeuksien toteuttamiseksi, vaan heidän toimintansa on koiduttava koko oikeusjärjestyksen toimivuuden hyväksi.⁶

Asianajajalain 5 §:n mukaan asianajajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät sekä kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. Yleisen asianajajayhdistyksen sääntöjen 33 §:n mukaan asianajajan on toimittava myös muiden yhdistyksen jäsenten noudatettavaksi vahvistettujen ohjeiden mukaisesti. Tehtävien suorittamisesta ja siihen liittyvistä velvollisuuksista ei ole yksityiskohtaisesti lausuttu, koska asianajajan rooli kansalaisen avustajana oikeusasioissa on hyvin laaja lähtien tavanomaisesta neuvonnasta yksityisasiakkaille yritysjärjestelyn ohjaamiseen ja aina avustamiseen oikeudenkäynnissä asti.⁷ Valtaosa asianajajia ammatikseen harjoittavista henkilöistä on asianajajia, mutta alalla toimii runsaasti myös muita lakimiehiä (lakiasiaintomistoja)⁸.

1.2.1 Asianajajaksi liittyminen

Asianajajan kelpoisuusehtoihin kuuluu lakimieskoulutuksen lisäksi niin sanottu asianajajatutkinnon suorittaminen ja vähintään neljän vuoden kokemus käytännön lakimies- ja asianajotehtävistä. Asianajajan tulee olla rehelliseksi tunnettu ja muilta ominaisuuksiltaan sekä elämäntavoiltaan sopiva harjoittamaan asianajajan tointa.⁹ Kelpoisuusvaatimuksista säädetään asianajajista annetun lain 3 §:ssä.

Asianajajatutkinto käsittää kolme osaa: kirjallisen kokeen, eettisen osan sekä oikeudenkäyntiosan. Eettinen osa sisältää kaksipäiväisen koulutustilaisuuden asianajotoiminnan eettisistä ja käytännön kysymyksistä. Oikeudenkäyntiosan kokonaiskesto on noin 12 viikkoa koostuen etukäteistehtävistä ja kaksipäiväisestä koulutustilaisuudesta.¹⁰ Lisäksi asianajajaksi pyrkivän vähimmäisikä on 25 vuotta.

⁶ Oikeudenkäyntiavustajatyöryhmän mietintö 2009, 17

⁷ Kunnas 2013, 38

⁸ Jokela 2005, 353

⁹ Tarkka 2004, 98

¹⁰ Asianajajatutkinto, asianajajaliitto.fi

Asianajajalaissa ei ole täsmällisesti määritelty, mitä asianajajan rehellisyydellä tarkoitetaan. Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain (17.6.2011/715) 2 §:n 2 momentista sen sijaan löytyy tarkempi kuvaus oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen rehellisyydestä, jota voidaan soveltaa asianajajaan. Sen mukaan rehellinen ei ole henkilö, joka on lainvoimaisella tuomiolla viiden viimeisen vuoden aikana tuomittu vankeusrangaistukseen tai kolmen viimeisen vuoden aikana sakkorangaistukseen rikoksesta, joka osoittaa henkilön olevan sopimaton toimimaan oikeudenkäyntiavustajana. Suomen Asianajajaliiton hallituksen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että osaston suorittamassa hakijan kuulemisessa ilmennyt valehtelu omasta varallisuusasemasta on osoittanut, ettei hakija ole rehelliseksi tunnettu¹¹.

Sopivuuskriteeri antaa lähtökohtaisesti Asianajajaliiton hallitukselle huomattavan laajan mahdollisuuden harkita jäseneksi pyrkivän mahdollisuutta päästä jäseneksi. Käytännössä sopivuuskriteeri on kuitenkin ollut hallituksen ratkaisukäytännössä esillä harvoin. Sopivuusharkinnassa on kiinnitetty huomiota muun muassa hakijan aikaisempaan käyttäytymiseen. Tällöin kyseessä on voinut olla hakijan aikaisempi käyttäytyminen asianajajana tai jokin muu hakijan persoonaan liittyvä ominaisuus, joka on tullut esille asianomaisen osaston suorittamassa hakijan kuulemisessa.¹²

Asianajajalain 4 §:n mukaan jäsenet Asianajajaliittoon hyväksyy liiton hallitus. Ennen jäsenhakemuksen ratkaisemista on sen paikallisosaston, jonka alueella hakija on ollut käytännöllisissä harjoitteluissa, annettava hänen ominaisuuksistaan ja elämäntavoistaan lausunto¹³.

1.3 Hyvä asianajajatapa

Asianajajan tulee asianajajalain 5 §:n 1 momentin mukaisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät rehellisesti ja tunnollisesti sekä kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet eli tapaohjeet ovat ammattieettisten sääntöjen kokoelma. Niiden avulla määritetään hyvän asianajajan ideaalityyppi.¹⁴

¹¹ Ylönen 2014, 21

¹² Ylönen 2014, 22–23

¹³ Tarkka 2004, 98

¹⁴ Aarnio 2010, 540

Alkuperäiset hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet eli tapaohjeet on vahvistettua Suomen Asianajajaliiton liittokokouksessa vuonna 1972. Uudistetut tapaohjeet otettiin käyttöön Asianajajaliiton valtuuskunnan vahvistamina 1.4.2009. Tapaohjeisiin on koottu keskeiset tapasäännöt, jotka koskevat asianajotoimistoa ja sen työn järjestelyä, tehtävän vastaanottamista, torjumista ja tehtävästä luopumista, asianajajan ja päämiehen välistä suhdetta, asianajajan suhdetta vastapuoleen, tuomioistuimeen ja kollegaansa sekä asianajajan velvollisuuksia asianajajaliittoa kohtaan¹⁵.

Tapaohjeiden 1.1-kohdan mukaan hyvä asianajajatapa ilmenee laissa ja Suomen Asianajajaliiton säännöissä säädetyn lisäksi 1) hyvää asianajajatapaa koskevista ohjeista, 2) muista asianajajaa velvoittavista ohjeista, 3) valvonta- ja kurinpitoasioissa annetuista ratkaisuksista ja 4) asianajajakunnan omaksumista ja hyväksytyistä käytännöistä.

Tapaohjeet eivät säätele tyhjentävästi asianajajan velvollisuuksia eikä siten kaikki se mikä ei ole tapaohjeissa kiellettyä ole asianajajalle sallittua. Tämän vuoksi tapaohjeita voidaan pitää hyvin avoimena systeeminä, jonka viimekätisinä määrittäjinä toimivat asianajajakunnan yleinen käsitys alalla kulloinkin vallitsevasta eettisestä käyttäytymisestä, jonka tulkitsijoina toimivat Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunta ja valitustapauksissa Helsingin hovioikeus ja Korkein oikeus.¹⁶ Hyvä asianajajatapa merkitsee myös yleisen edun kannalta asetettua vaatimusta siitä, että asianajajan on osaltaan pyrittävä edistämään myös hyvää oikeudenhoitoa¹⁷.

Asianajajayhteisön toimesta kootut tapaohjeet osoittavat, mitä hyvältä asianajajalta yleensä ja erityisesti toistuvissa — usein pulmallisissa — tilanteissa voidaan edellyttää. Hyvä asianajajatapa ei korvaa laissa olevia säädöksiä, mutta se voi täydentää ja selventää niitä erityisesti painottamalla asianajajalle hänen tehtäviinsä kuuluvia velvoituksia¹⁸. Hyvä asianajajatapa velvoittaa asianajajaa myös asianajotoiminnan harjoittamisen ulkopuolella¹⁹. Tällöin tulee useimmiten noudatettavaksi asianajajan velvollisuus kunniallisuuteen sekä velvollisuus välttää kaikkea sellaista, mikä saattaa alentaa asianajajakunnan arvoa tai vähentää luottamusta asianajajakuntaan.

¹⁵ Halila 2004, 77

¹⁶ Kunnas 2013, 40

¹⁷ Ylöstalo 2004, 107

¹⁸ Ylöstalo & Tarkka 2001, 192

¹⁹ Ylönen 2014, 229

2 RIIPPUMATTOMUUS JA ITSENÄISYYS

2.1 Riippumattomuuden merkitys

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 2.2-kohdan mukaan perus- ja ihmisoikeuksien puolustaminen ja oikeusvaltion ylläpitäminen edellyttävät asianajajakunnan riippumattomuutta julkisesta vallasta. Riippumattomuus tarkoittaa sitä, että asianajaja on toimeksiannosta hoitaessaan vapaa kaikista sivuvaikutteista, jotka voivat vaikuttaa päämiehen etuun tai oikeuksiin. Itsenäisyys käsittää myös riittävän taloudellisen riippumattomuuden: asianajajan taloudenpidon on oltava siinä määrin hallittua, ettei ole vaaraa riippuvuussuhteesta velkojiin²⁰. Asianajajan itsenäisyys ja riippumattomuus ovat oikeudenhoidon uskottavuuden kannalta yhtä tärkeitä kuin tuomioistuinten tasapuolisuus ja puolueettomuus. Olipa asianajajan toimeksiannossa kyse riidan selvittämisestä tai muusta oikeudellisesta neuvonannosta, hänen riippumattomuutensa on yhtä tärkeää.²¹

Asianajajan itsenäisyyden tulee olla samanaikaisesti fyysistä, moraalista ja aineellista²². Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohdan 3.2 mukaan asianajaja ei saa sallia omien etujensa, asian aiheuttaman rasituksen tai siihen liittyvien kiusallisten seikkojen, asianosaisten yhteiskunnallisen aseman, kansallisuuden, rodun, sukupuolen, poliittisen tai yhteiskunnallisen vakaumuksen tai muiden tällaisten seikkojen vaikuttaa tehtävän suorittamiseen. Asianajajan on toiminnassaan säilytettävä riippumattomuutensa, vaikka se vaatisikin toimia tai ratkaisuja, jotka eivät miellytä hänen asiakastaan, tämän vastapuolta, viranomaisia tai muita tahoja.

2.2 Rakenteelliset takeet

Asianajajan ammatillinen riippumattomuus edellyttää ensinnäkin järjestelmää, jossa asianajajan toimi on suojattu laaja-alaisemmilta yhteiskunnallisilta, lähinnä poliittisilta ja julkishallinnollisilta vierailta vaikutteilta²³. Tästä on kyse, kun puhutaan niin sanotusta rakenteellisesta riippumattomuudesta.

²⁰ Niemistö 2000, 568

²¹ Tarkka 2004, 88

²² Mullerat 2004, 54

²³ Peltonen 2004, 429

Sekä Yhdistyneiden Kansakuntien julkilausuman että Euroopan neuvoston suosituksen mukaan asianajajajärjestöjen tehtävänä on asianajajan toimintaa koskevien ammattietelisten sääntöjen vahvistaminen ja sen varmistaminen, että asianajajat toimivat itsenäisesti ja oikeudenmukaisesti²⁴. Asianajajalain 2 §:n 2 momentin mukaan Suomen Asianajajaliitto päättää säännöistään itse ja oikeusministeriö vahvistaa ne. Asianajajakunnan riippumattomuutta turvataan kuitenkin niin, että oikeusministeriöllä ei ole oma-aloitteista oikeutta muuttaa liiton sääntöjä.

Asianajajakunnan itsenäisyyden kannalta keskeisimmät tehtäväalueet, asianajajaksi hyväksyminen ja asianajajien ammatillinen valvonta, ovat Suomen Asianajajaliiton lakisääteisiä tehtäviä²⁵. Asianajajakunnan hallinnon ja valvonnan riippumattomuus on perustana myös yksittäisen asianajajan riippumattomuudelle.

Asianajajaksi hyväksymisen kohdalla riippumattomuus ja itsenäisyys toteutuvat kelpoisuusehtojen ansiosta. Päätöksenteko kelpoisuusehtojen täyttymistä harkittaessa on asianajajakunnan sisäinen asia. Kelpoisuusehdot täyttävä henkilö on hyväksyttävä asianajajaksi ja, ellei niin tapahdu, asianomainen voi hakea päätökseen tuomioistuimessa muutosta ja saada hylkäävän päätöksen kumotuksi. Ulkopuoliset tahot eivät näin ollen voi saada asianajajakuntaan suosikkiaan, joka ei täytä kelpoisuusehtoja, tai estää kelpoisuusehdot täyttävää heille vastenmielistä henkilöä tulemasta valituksi. Asianajajan ammatillisessa valvonnassa riippumattomuus toteutuu siten, että ulkopuoliset tahot eivät voi pakottaa asianajajaa menettelemään vastoin omaa harkintaansa, jolle reunaehdot asettaa ainoastaan lainsäädäntö ja hyvä asianajotapa.²⁶

Asianajajien riippumattomuutta on suojattu ja se on huomioitu myös valvontalautakunnan asianajajakuntaan kuulumattomien jäsenten lukumäärässä ja heidän valintatavassaan. Valtioneuvoston nimittäessä valvontalautakunnan asianajajakuntaan kuulumattomia jäseniä edellytetään, että Asianajajaliitto on antanut heidän kelpoisuudestaan jäsenen tehtävään puoltavan lausunnon eikä heidän lukumääränsä voi muodostaa valvontalautakunnan jaoston enemmistöä.²⁷

²⁴ Ylönen 2014, 10

²⁵ Tarkka 2004, 94

²⁶ Tarkka 2004, 91

²⁷ Kunnas ym. 2011, 4

2.3 Yksittäisen asianajajan riippumattomuus ja itsenäisyys

Toimeksiantokohtaisella riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että asianajaja on jokaista yksittäistä toimeksiantoa hoitaessaan esteetön ja kykenevä hoitamaan asian sivuvaikutteista vapaana²⁸. Riippumattomuus on takeena sille, että asianajaja kykenee täysipainoisesti toimimaan päämiehensä laillisten etujen hyväksi. Riippuvaisuuden syitä ei ole mahdollista sivuuttaa päättämällä, että ne eivät vaikuta toimeksiannon hoitoon, jos ne kerran ovat olemassa. Jos riippuvaisuuden syy on olemassa, on toimeksianto torjuttava.²⁹ Mitä enemmän asianajajalla on oikeudellisia velvollisuuksia tai muita sidonnaisuuksia eri tahoille asianajotoiminnan ulkopuolelle, sitä vaikeampaa hänen on sivuvaikutteista vapaana valvoa asiakkaansa oikeutta ja etua³⁰.

Asianajajan riippumattomuus ja itsenäisyys ovat yksi asianajotoiminnan peruslähtökohdista. Turvataanhan Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 21 §:ssä kansalaisille oikeus riippumattomiin lainkäyttöelimiin. Asianajaja voi avustaa päämiestään kyseisissä lainkäyttöelimissä, joten häneltäkin vaaditaan riippumattomuutta. Asianajajan lojaalisuus päämiestään kohtaan ei saa vaarantua asiakassuhteen ulkopuolisista syistä. Riippumattomuudella halutaan myös korostaa asianajajan ammattimaista suhtautumista tehtävän hoitamiseen ja velvollisuutta toimia hyvän ammattilaisen tavoin³¹.

Asianajajalain 3 §:n mukaan asianajaja ei voi olla henkilö, joka harjoittaa sellaista ansio-toimintaa, jonka voidaan olettaa vaikuttavan haitallisesti hänen itsenäisyyteensä. Asianajaja ei esimerkiksi saa olla yhtiösuhteessa muun kuin toisen asianajajan kanssa, ellei Asianajajaliiton hallitus anna siihen erityisistä syistä lupaa. Lupia myönnetään varsin rajoitetuin reunaehdoin tavoitellen asianajajan riippumattomuuden säilymistä. Esimerkiksi asianajajien ja muiden elinkeinonharjoittajien yhteisyrityksiä ei Suomeen ole sallittu perustaa.³² Tämä johtuu usein siitä, että eri ammattikuntiin kuuluvien henkilöiden ammatillisia velvollisuuksia, esimerkiksi vaitiolovelvollisuutta, on vaikea yhdistää.

Asianajaja ei saa olla virkamies tai muussa itsenäisyyttä ja riippumattomuutta vaarantavassa toimessa. Virkamiehistä ainoastaan julkiset oikeusavustajat voivat olla asianajajia.

²⁸ Peltonen 2004, 429

²⁹ Peltonen 1983, 215

³⁰ Ylöstalo & Tarkka 2001, 68

³¹ Kunnas ym. 2011, 6

³² Tarkka 2004, 95

Asianajajan sivutoimikaan ei saa rajoittaa hänen itsenäisyyttään ja riippumattomuuttaan. Suomessakin on otettu jyrkkä kanta siihen, että asianajajalla ei saa olla tuomioistuineläinlaitoksessa sivutoimistakaan virkaa, koska tuomaria koskeva vaatimus tasapuolisuudesta ja asianajajaa koskeva velvollisuus olla päämiehelleen lojaali ovat vastakkaiset eikä niitä voi sovittaa yhteen.³³

Asianajaja ei myöskään saa sallia oman etunsa vaikuttavaa tehtävän suorittamiseen. Esimerkkinä tästä on Asianajajaliiton valvontalautakunnan 18.12.2006 (§ 6) tekemä ratkaisu asiassa, jossa kuolinpesän osakas (Y) kanteli toista osakasta avustaneen asianajajan toiminnasta. Asianajaja oli pesänjakoon liittyen lähettänyt kantelijan asiamiehelle faksin otsikolla ”Sovintoehdotuksestanne X:n kuolinpesän asiassa”. Asianajaja oli asiakirjassa lausunut, että hänen päämiehensä on valmis sopimaan asian kahdeksalla ehdolla, jotka oli lueteltu kommentin perään. Kohdassa 9 asianajaja oli todennut: ”Lisäksi itse edellytän, että Y peruuttaa Asianajajaliittoon tekemänsä kantelun”. Valvontalautakunnalle antamassaan vastauksessa asianajaja oli todennut, että hän oli päämiehensä pyynnöstä esittänyt vaatimuksen kantelun peruuttamisesta. Valvontalautakunta kuitenkin katsoi, että asianajaja oli omasta puolestaan vaatinut sovinnon syntymisen edellytyksenä olevan kantelun peruuttaminen ja näin menetellyt hyvän asianajajatavan vastaisesti salliessaan omien etujensa vaikuttaa tehtävän hoitamiseen. Valvontalautakunta antoi asianajajalle varoituksen.

Asianajaja joutuu miettimään riippumattomuutensa sisältöä yleensä tilanteessa, jossa ammattietiikasta johtuvat velvollisuudet ovat ristiriidassa keskenään. Jos noudattaa yhtä, joutuu rajoittamaan toista. Riippumattomuuden sisältö suhteessa päämieheen voidaan yleisesti ottaen määritellä siksi liikkumavaraksi, joka asianajajalle jää lojaalisuusvelvollisuuden ja ammatillisten bona fides -velvollisuuksien väliin.³⁴ Arkisella tasolla konfliktin ratkaisua auttaa se, että asianajajalla on jäsennetty kuva omasta ammatillisesta roolistaan oikeudenhoidossa.³⁵

Asianajajakunnan riippumattomuuden tarve on universaali ongelma. Mitä vaikeimmissa olosuhteissa yhteiskunta joutuu toimimaan, sitä tärkeämmäksi nousee kysymys siitä, mi-

³³ Tarkka 2004, 96

³⁴ Bona fides -velvollisuudet tarkoittavat asianajajan velvollisuuksia muita tahoja kuin päämiestä kohtaan.

³⁵ Niemistö 2000, 576–577

ten toimintapuitteet takaavat yksittäisen asianajajan riippumattomuuden. Myös se problematiikka, jonka yksittäinen asianajaja joutuu kohtaamaan omassa jokapäiväisessä työssään, on varsin samanlainen kaikissa maailman maissa. Voidaankin sanoa, että myös yksittäisen asianajajan lojaalisuuden säilymisen ja sen takeena olevan riippumattomuuden ongelma on universaali.³⁶

2.4 Riippumattomuus asiakkaasta

Yleisimmät väärinkäsitykset asianajajan roolista perustunevat käsitykseen, jonka mukaan päämiehensä etua ja oikeutta ajaessaan asianajaja samaistuu myös tämän motiiveihin ja päämääriin. Yhtä virheellistä on olettaa, että asianajajalla olisi mahdollisuus tai oikeus puuttua päämiehensä moraalisiin valintoihin. Asianajajan välineellisen roolin ominaispiirteinä voidaan pitää ainakin seuraavia seikkoja: 1) Asianajaja antaa päämiehensä käyttöön ainoastaan ammattitaitonsa ja pitää henkilökohtaiset moraalikäsityksensä ja tunteensa erillään asian hoidosta. 2) Asianajajan tulee selvittää päämiehelle, mikä hänen ammatillisen näkemyksensä mukaan on päämiehelle edullisinta, mutta viime kädessä päätösvalta päämääristä ja keinoista on päämiehellä. 3) Laki ja eettiset ohjeet asettavat ainoat rajat päämiehen edun ajamiselle. Näiden rajojen sisällä asianajaja on velvollinen toimimaan päämiehensä puolesta tämän edun vaatimalla tavalla.³⁷

Asianajajan velvollisuus olla asiakkaalleen lojaali ei tarkoita, ettei asianajajan tulisi samanaikaisesti olla riippumaton myös asiakkaastaan. Riippumattomuus asiakkaasta on tärkeää sen johdosta, että asianajaja saattaa muutoin ylittää hyvän asianajajatavan vaatimukset lain ja hyvän asianajajatavan noudattamisesta. Erityisesti riippumattomuus asiakkaasta on tärkeää, koska vain asiakkaastaan riippumaton asianajaja voi antaa asiakkaalleen sen avun ja neuvot, jotka objektiivisesti arvostellen ovat parhaat.³⁸

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 5.7-kohdan mukaan asianajajan on vältettävä asianajotoimintaan kuulumattomia liiketoimia asiakkaansa kanssa. Kyseinen sääntö perustuu sekä asianajajan lojaalisuusvelvollisuuteen asiakastaan kohtaan että asianajajalta vaadittavaan riippumattomuuteen. Asianajaja ei voi samanaikaisesti suorittaa asiakkaansa kanssa liiketoimia, joissa hänen ja asiakkaan edut saattavat olla ristiriidassa, ja

³⁶ Peltonen 1983, 216

³⁷ Niemistö 2000, 570

³⁸ Ylönen 2014, 242

samalla parhaan kykynsä mukaan valvoa asiakkaansa etua hoidettavana olevassa tehtävässä. Toisaalta, jos asianajajan tulee asianajotoimintaan kuulumattoman liiketoimen onnistumiseksi miellyttää asiakastaan, hän ei voi antaa asiakkaalleen tehtävän hoidon edellyttämiä riippumattomia, asiakkaalle ehkä vastenmielisiä neuvoja ja ohjeita.³⁹

Kyseinen tapaohjeiden kohta on kuitenkin kirjoitettu muotoon ”on vältettävä”; sääntö ei ole ehdoton. Tapaohjeiden vastaisia eivät ensinnäkään ole aivan tavanomaiset yksityiselämän liiketoimet, joissa asianajaja tavanmukaisesti on kuluttaja-asemassa.⁴⁰

2.5 Taloudellinen riippumattomuus

Asianajotoiminta on asianajajan elinkeino, tapa ansaita elanto. Kannattamaton asianajo johtaa ennen pitkää asianajajalta edellytettävän riippumattomuuden menettämiseen, sillä riippumattomuus käsittää myös taloudellisen itsenäisyyden. Köyhtynyt ammatinharjoittaja ei pysty toimimaan taloudellisista sivuvaikutteista vapaana.⁴¹

Eurooppalaisessa asianajojärjestelmässä on suhtauduttu torjuvasti sellaisiin palkkiosopimuksiin, joissa palkkio jää riippumaan jutun lopputuloksesta. Asianajajan tehtävä on asian hyvä hoitaminen, ei sitoutuminen lopputulokseen. Tämän näkemyksen mukaan jutun menestykseen sidotut palkkiosopimukset saavat aikaan kielteisen kohtalonyhteyden asianajajan ja päämiehen välille ja johtavat taloudellisen riippumattomuuden menetykseen.⁴²

Yhdysvalloissa on ollut käytössä varsinkin henkilövahinkoja koskevissa jutuissa contingency fee -sopimus, jonka mukaan asianajajalle tulee tietty osuus siitä, mitä päämiehelle jutussa saavutetaan, mutta häviötapauksessa asianajajalle ei tule palkkiota lainkaan. Englannissa sovelletaan tietyissä juttutyypeissä conditional fee -järjestelyä, jossa asianajaja ei häviötapauksessa myöskään saa palkkiota, mutta jos tarkoitettu tulos saavutetaan, asianajaja saa eräänlaisen bonuksen. Molemmat palkkiojärjestelmät ovat kuitenkin vaikeasti yhteensovitettavissa asianajajan riippumattoman roolin vaatimuksiin. Toimeksiannon

³⁹ Ylönen 2014, 298

⁴⁰ Kunnas ym. 2011, 23

⁴¹ Niemistö 2000, 575

⁴² Niemistö 2000, 576

hoitamiseen ei enää vaikuta yksistään päämiehen etu ja oikeus, vaan asianajajan omat taloudelliset edut ja päämiehen etu yhdistyvät.⁴³

Myös Suomessa on erityisin perustein mahdollista etukäteen sopia, että asianajajan palkkio on määräosa siitä, mitä tehtävällä asiakkaalle saavutetaan. Lisäksi on mahdollista tehdä sopimus erityisen hyvityksen maksamisesta asianajajalle siinä tapauksessa, että tarkoitettu tulos saavutetaan. Tällaiset sopimukset on tehtävä kirjallisesti asiakkaan kanssa.⁴⁴

2.6 Riippumattomuus muista tahoista

Asianajajan edellytetään suorittavan työnsä omalla vastuullaan ja itsenäisesti suhteessa päämieheensä. Mutta asianajan itsenäisyysvaatimus suuntautuu myös tuomioistuimiin ja julkiseen valtaan muutoinkin. Hänen tulee olla riippumaton ja itsenäinen niin, että hän saattaa uskottavalla tavalla valvoa päämiehensä etuja ja oikeutta myös asioissa, joissa toisena osapuolena on jokin julkisyhteisö — tavallisimmin valtio tai kunta.⁴⁵

Riippumattomuusvaatimus kohdistuu myös mediaan. Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 10.1-kohdan mukaan asianajaja saa tiedottaa asiakkaansa asiasta julkisuudessa, jos asiakas sen hyväksyy. Tiedottamisen on oltava asiallista, eikä julkisuutta saa käyttää asianajajan oman edun tavoittelemiseen. Julkisuuspaine on kova joidenkin päämiestä koskevien tietojen antamiseen varsinkin tilanteessa, jossa jokin muu osapuoli vuotaa tietoja julkisuuteen. Joskus julkisuutta saatetaan käyttää hyväksi oman asian ajamiseen. Jokin asiaan osallinen saatetaan esimerkiksi leimata toisen osapuolen julkiseksi vihamieheksi, jopa tekaistulla perusteella. Oma lukunsa on asiallinen tiedottaminen, jossa tiedotuksen niukkuuden periaate tulisi tapaohjeiden valossa olla vallitseva. Tämä johtuu oikeusvaltion ytimessä olevasta tuomioistuimen riippumattomuudesta. Liikaa paljastava asianajaja luo paineita tuomioistuimen suuntaan, eikä aina ole ennalta varmuutta, miten paljon tuomari tätä painetta kestä.⁴⁶

⁴³ Niemistö 2000, 576

⁴⁴ Palkkio-ohje, kohta 1.5

⁴⁵ Ylöstalo & Tarkka 2001, 69

⁴⁶ Aarnio 2010, 544

Esimerkkitapauksessa, valvontalautakunnan ratkaisussa 26.4.2007 (11 §), kantelija moitti asianajajaa siitä, että tämä oli hyvän asianajajatavan vastaisesti antanut vireillä olevasta riita-asiasta tv-haastattelun. Asianajajan mukaan hän oli tv-haastattelussa kertonut vain kaksi asiaa, joista toinen oli koskenut riidatonta seikkaa ja toinen vastapuolen erikoista mielen muuttumista asiassa. Asianajajan mukaan hän ei ollut pyrkinyt vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuun. Asianajajan päämiehen vastapuolena oli ollut eräs poliittinen puolue, joten asia oli ymmärrettävästi voinut herättää yleistä mielenkiintoa. Asianajaja oli haastattelussa kertonut päämiehensä näkemyksistä. Tältä osin valvontalautakunta ei havainnut asianajajan menettelyssä mitään moitittavaa. Sitä vastoin siinä haastatteluosuuksessa, jossa asianajaja oli kommentoinut vastapuolen kanteen kiistämisen perusteita, valvontalautakunta katsoi hänen kommentoineen asiaa sellaisessa valossa, että voitiin olettaa hänen pyrkineen julkisuudessa esiintymällä luomaan otollista mielialaa päämiehensä asian ratkaisemiselle. Viimeksi mainitulta osin valvontalautakunta katsoi asianajajan toimineen epäasiallisesti ja hyvän asianajajatavan vastaisesti. Valvontalautakunta antoi asianajajalle huomauksen.

3 LOJAALISUUS

3.1 Lojalisuusvelvollisuuden merkitys

Tapaohjeiden 3.1-kohdan mukaisesti asianajajan on oltava asiakkaalleen lojaali. Asianajaja on velvollinen lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan kykynsä mukaan valvomaan asiakkaansa etua ja oikeutta. Myös asianajajalain 5 §:n voidaan katsoa edellyttävän lojaalisuutta. Sen mukaan asianajajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät sekä kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajatapaa.

Lojalisuus asiakasta kohtaan on eräs asianajajan ja asianajotoiminnan perusarvoista. Tämän painottamiseksi tapaohjeiden 6.2-kohdan sääntö kieltää asianajajaa ottamasta vastaan tehtävää nykyistä tai entistä asiakasta vastaan, jos tehtävän vastaanottaminen rikkoo lojaalisuusvelvollisuutta uutta asiakasta tai vastapuolena olevaa nykyistä tai entistä asiakasta kohtaan.

Asiakkaan on kyettävä luottamaan asianajajaan neuvonantajanaan ja edustajanaan. Jotta asianajaja voisi olla lojaali asiakkaalleen, asianajajan on oltava riippumaton ja pidettävä salassa asiakkaan hänelle uskomat tiedot. Asianajotoiminnan vaikeimmin ratkaistavat eettiset ongelmat liittyvät asiakkaaseen kohdistuvaan lojaalisuusvelvollisuuteen ja asianajajan laajempien velvollisuuksien välille syntyvään ristiriitaan. Tällaisessa tilanteessa asianajajan on tehtävä asiakkaalleen selväksi, ettei asianajaja voi asiakkaan etua valvoessaan rikkoa muita velvollisuuksiaan.⁴⁷

Erilaisten velvollisuuksien ristiriitatilanteessa asianajajan on aina muistettava, että hänen tärkein velvollisuutensa on olla asiakkaalleen lojaali. Jos asianajaja asiakkaan menettelyn johdosta on velvollinen luopumaan tehtävän täyttämisestä, on luopumisen tapahduttava niin, ettei luopuminen vahingoita asiakkaan etua.⁴⁸

Lojalisuusvelvollisuuden ensisijaisuutta on eri maiden asianajajakuntien eettisissä koo-deissa nimenomaisesti korostettu: Suomessa hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa todetaan, että asianajaja on velvollinen lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan

⁴⁷ Ylönen 2014, 240

⁴⁸ Ylönen 2014, 238

kykynsä mukaan valvomaan päämiehensä oikeutta ja etua. Yhdysvaltain ammattilaitoksen American Bar Associationin (ABA:n) hyväksymissä velvoittavissa ammattieettisissä ohjeissa asianajaja velvoitetaan ajamaan päämiehensä asiaa ”antaumuksella”⁴⁹.

3.2 Lojaalisuusvelvollisuus toimeksiantosuhteessa

Asianajotoimeksiantosuhteessa asianajajan tai päämiehen keskinäisellä lojaalisuudella on erityisen korostunut merkitys, sillä toimeksiannon hoitaminen edellyttää sopimussuhteelta molemminpuolista ehdotonta luottamussuhdetta. Suhde on usein myös henkilökohtainen. Ankaraa lojaalisuusvelvollisuutta osapuolten välillä puoltaa myös se, että suhde asianajajan ja päämiehen välillä on usein pitkäikäinen. Ainakin perinteisen käsitystavan mukaan asiakas kääntyy mielellään tutun asianajajan puoleen, kun hänelle tulee oikeudellista asiantuntemusta vaativa ongelma.⁵⁰

Asianajajan lojaalisuusvelvollisuudet päämiestä kohtaan ilmenevät yhteistoimintana päämiehen kanssa: osoitettuna uskollisuutena, vaitiolo- ja tiedonantovelvollisuutena sekä pidättäytymisvelvollisuutena asianajotoimintaan kuulumattomien liiketoimien osalta. On kuitenkin huomattava, että lojaalisuusvelvollisuus ei velvoita kaikessa noudattamaan päämiehen tahtoa ja toiveita. Asianajajan täytyy käyttää myös itsenäistä harkinta- ja päätteilykykyä ajaessaan päämiehen etua toimeksiantosuhteessa. Päämiehen etu ei siis aina ole välttämättä sama asia kuin päämiehen tahto ja toiveet.⁵¹

Lojaalisuusvelvollisuuden laajuuteen vaikuttavat esimerkiksi asianajajan asiakkaalleen hoitamien tehtävien laatu ja laajuus, asian merkitys asiakkaalle, asiakassuhteen kesto ja asiakkaan merkitys asianajajalle. Jos asianajaja on hoitanut asiakkaalleen vain yhden toimeksiannon tai hoitaa parhailaan tehtävää, johon ei liity minkäänlaisia erityisiä piirteitä, lojaalisuusvelvollisuudellekaan ei voi asettaa erityisiä vaatimuksia. Mitä useampia tehtäviä tai henkilökohtaisempia tehtäviä asianajaja on asiakkaalleen hoitanut, sitä suurempia vaatimuksia lojaalisuusvelvollisuudelle asetetaan. Pitkä asiakassuhde taas on omiaan vaikuttamaan siihen, kuinka kauan lojaalisuusvelvollisuus on voimassa entistä asiakasta

⁴⁹ Niemistö 2000, 568: ”The duty of the lawyer, both to his client and to the legal system, is to represent his client zealously within the bounds of the law.”

⁵⁰ Naumanen 2004, 40

⁵¹ Naumanen 2004, 41–42

kohtaan. Lojaalisuusvelvollisuuden laajuus ja sen kesto entistä asiakasta kohtaan on harvittava kussakin konkreettisessa tilanteessa esillä olevien seikkojen perusteella.⁵²

Uuden asiakkaan kohdalla lojaalisuusvelvollisuuden rikkomisella viitataan lähinnä tilanteeseen, jossa jokin asianajajaan liittyvä olosuhde vaikuttaisi niin, että asianajaja ei parhaan kykynsä mukaan kykenisi valvomaan asiakkaansa etua ja oikeutta. Uudella asiakkaalla on tapaohjeiden säännön mukaan mahdollisuus suostua siihen, että asianajaja ottaa tehtävän vastaan edellä todetun olosuhteen olemassa olosta huolimatta. Suostumuksen saaminen kuitenkin edellyttää asianajajan avoimesti tekävän selkoa siitä, mikä olosuhde hänen mielestään voisi vaikuttaa asiakkaan edun valvomiseen.⁵³

Asianajajan menettely on katsottu lojaalisuusvelvollisuuden vastaiseksi, kun hän välittömästi asiakkaan toimeksiannon päätyttyä on ryhtynyt samaan olosuhteeseen perustuvassa asiassa toimiin entistä asiakastaan vastaan. Samoin lojaalisuusvelvollisuuden vastaiseksi on katsottu asianajajan menettely tilanteessa, jossa häntä on pidetty perheen neuvonantajana ja hän on perintöriidassa ryhtynyt yhden perillisen avustajaksi.⁵⁴

Nykyisen asiakkaan ollessa yksityishenkilö voidaan lähtökohtaisesti pitää kiellettyinä, että asianajaja samanaikaisesti toimisi jossakin toisessa tehtävässä asiakkaan vastapuolen avustajana tai edustajana. Jos asianajajan asiakkaana on julkisyhteisö, on varmasti tilanteita, joissa voidaan olettaa, että lojaalisuusvelvollisuus ei ole esteenä ottaa samanaikaisesti toista tehtävää julkisyhteisöä vastaan. Julkisyhteisön, esimerkiksi kaupungin, osalta voidaan esimerkiksi ottaa tilanne, jossa asianajaja toisessa tehtävässä hoitaa julkisyhteisön puolesta työsuhderiitaa ja toisessa valittaa hallinto-oikeuteen asiakkaan puolesta jonkin julkisyhteisöön kuuluvan lautakunnan tekemästä päätöksestä. Valtiota edustavat lukuisat erikseen toimivat viranomaiset, jolloin voitaneen yleensä lähteä siitä, että pelkäänsä valtion oleminen asiakkaana ei estä asianajajaa jossakin toisessa asiassa toimimasta valtiota vastaan.⁵⁵

⁵² Ylönen 2014, 325

⁵³ Ylönen 2014, 327

⁵⁴ Ylönen 2014, 325

⁵⁵ Ylönen 2014, 328

3.3 Lojalisuusvelvollisuus toimeksiantosuhteen päätyttyä

Toimeksiantosuhteen päätyttyä lojaalisuudessa ei ole kysymys niinkään toimiminen lojaalisuusvelvollisuuden täyttämiseksi, vaan pikemmin pidättäytyminen toimista, jotka voitaisiin katsoa lojaalisuusvelvollisuuden vastaisiksi, mikäli kysymyksessä olisi voimassa oleva sopimussuhde. Asianajajalla katsotaan olevan toimeksiantosuhteenkin jälkeen kielto ilmaista niitä luottamuksellisia seikkoja, joista hän on saanut tiedon toimeksiannon suorittamisen aikana. Toisena esimerkkinä on kielto toimia myöhemmin päämiestä tai hänen etujaan vastaan samassa asiassa.⁵⁶

Lojalisuusvelvollisuutta entistä asiakasta kohtaan ei ole katsottu olevan tilanteissa, joissa entisen asiakkaan yksittäinen tehtävä on päättynyt vuosia aikaisemmin eikä uudella tehtävällä ole minkäänlaista liityntää entisen asiakkaan tehtävään. Jos asianajajan hoitama entisen asiakkaan tehtävä on ollut lyhytaikainen ja laadultaan ja laajuudeltaan sellainen, ettei se ole synnyttänyt asianajajalle erityistä lojaalisuusvelvollisuutta, asianajaja on voinut ottaa vastaan uuden tehtävän entistä asiakasta vastaan jo varsin lyhyen ajan kuluttua entisen asiakkaan tehtävän hoitamisen päättymisestä.⁵⁷

⁵⁶ Naumanen 2004, 27

⁵⁷ Ylönen 2014, 326

4 ESTEETTÖMYYS

4.1 Yleinen sääntö

Esteettömyys tarkoittaa sitä, että asianajaja on vapaa kaikista sellaisista toimeksiannon ulkopuolisista seikoista ja yhteyksistä, jotka voivat vaikuttaa hänen kykyynsä täysivaltaisesti valvoa asiakkaansa etua ja oikeutta. Esteellisyysvaatimus ulottuu niin pitkälle, että kaikki seikat, joiden voidaan arvellakin vaikuttavan asianajajan kykyyn valvoa menestyksellä toimeksiantajan oikeutta ja etua, on otettava lukuun⁵⁸.

Asianajajan esteellisyysäännöt löytyvät hyvää asianajajatapaa koskevista ohjeista. Yleinen esteettömyyttä koskeva sääntö on kohdassa 3.3, ja sen mukaan asianajajan on tehtävä vastaanottaessaan ja sitä hoitaessaan oltava esteetön. Luku 6 sisältää tarkemmat säännöt esteellisyysperusteista. Näitä ovat esteellisyys samassa asiassa, esteellisyys lojaalisuusvelvollisuuden perusteella, esteellisyys salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden perusteella, esteellisyys taloudellisen tai henkilökohtaisen liittynän perusteella sekä esteellisyys toimistonvaihdoksessa. Vaikka mikään tapaohjeiden 6. luvun säännöistä ei esteellisyysperusteena soveltuisi konkreettiseen tapaukseen, asianajajan mahdollinen esteellisyys voi perustua ohjeiden 3.3-kohdan yleiseen sääntöön esteettömyydestä⁵⁹. Lisäksi hallintolain (6.6.2003/434) 28 §:n mukaan virkamies on esteellinen kyseisessä pykälässä mainituin perustein. Näitä perusteita voidaan soveltaa myös asianajajaan.

Asianajotehtävän hoidon kannalta haitallinen, esteellisyyden muodostava, sivuvaikute voi johtua eturistiriidasta eli siitä, että asianajajalla on asiassa omakin tai lähisukulaisen etu valvottavanaan. Myös aikaisemmasta toimeksiannosta johtuva vaitiolo- tai muu velvollisuus voi vaikuttaa tehtävän hoitoon. Esteellisyyteen johtava sivuvaikute saattaa tulla muustakin riippuvuussuhteesta, joka voi tosiasiallisesti vaikuttaa toimeksiannon hoitoon. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja tuomarijääviä koskevan oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4, OK) 13 luvun uudistuksen jälkeen myös asianajajan esteellisyyttä tarkastellaan paitsi olosuhteiden tosiasiallisten vaikutusten pohjalta myös sen vaikutelman perusteella, joka olosuhteista valistuneelle sivulliselle tarkkailijalle syntyy.⁶⁰

⁵⁸ Ylöstalo 2004, 108

⁵⁹ Ylönen 2014, 243

⁶⁰ Tarkka 2004, 96

Asianajajan on hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 5.1-kohdan mukaan ennen tehtävän vastaanottamista selvitettävä, ettei hän ole esteellinen. Esteettömyyden selvittäminen edellyttää jo asiakkaan ensimmäisen yhteydenoton tai viimeistään ensimmäisen neuvottelun kuluessa aktiivista selonottoa tehtävän osapuolista. Usein on tarpeellista yritysasiakkaiden osalta selvittää myös yrityksen omistajat ja johtokunta. Jos epäily esteellisyydestä herää, on asianajajan selvitettävä myös jutun tarkempi laatu, sillä myös se voi vaikuttaa esteellisyyden arviointiin.⁶¹

Tapaohjeita laadittaessa eräänä tavoitteena oli kirjoittaa esteellisyytilanteita koskeva sääntely auki niin, että asianajaja kykenisi tapaohjeita lukemalla arvioimaan omaa esteettömyyttään. Näitä seikkoja tulkittaessa on kuitenkin pidettävä mielessä, ettei sääntöjä voida koskaan kirjoittaa niin yksityiskohtaisesti, että niillä voitaisiin varautua kaikkiin tulkintatilanteisiin.⁶²

Tavallinen esteellisyytilannetta koskeva kysymys on, voiko asianajaja ottaa hoitaakseen tehtävää, jossa vastapuolena on asianajajan toimiston entinen asiakas, ja asia ei millään tavoin liity entisen asiakkaan puolesta hoidettuun tehtävään. Tämä tilanne ratkeaa pohtimalla, onko asianajajan lojaalisuusvelvollisuus entistä asiakasta kohtaan vielä voimassa. Toinen tavallinen tilanne on se, että asianajajalla on hallussaan aikaisempia tehtäviä hoitaessaan saamaansa luottamuksellista tietoa, josta olisi hyötyä uutta tehtävää hoidettaessa. Tämä tilanne ratkeaa pohtimalla asianajajan salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden merkitystä.⁶³

Esteettömyysvaatimus koskee sekä sopimuksenvaraisia tehtäviä että määräyksen- ja nimityksen varaisia tehtäviä. Määräyksenvaraisia tehtäviä koskevat lain säännökset eivät aina huomioi kaikkia hyvään asianajajatapaan sisältyviä sääntöjä, mutta asianajajan tulee itse pitää se mielessään. Jos asianajaja on hyvän asianajajatavan perustella esteellinen hoitamaan määräyksenvaraista tehtävää, ei hän saa ottaa sitä vastaan, vaikka tuomioistuim ei tätä esteellisyyttä huomioisi.⁶⁴

⁶¹ Kunnas ym. 2011, 17

⁶² Valvontakertomus 2015, 44

⁶³ Ylönen 2014, 316

⁶⁴ Kunnas ym. 2011, 7

Teoreettisesti voitaneen esteellisyttä asianajaja-asiakassuhteessa kuvailla karkeasti jakamalla esteellisyysperusteet yleisiin ja erityisiin perusteisiin. Yleisten perusteiden voidaan sanoa olevan olemassa aina asianajaja-asiakassuhteessa. Erityinen esteellisyys nousee esille päätyneiden toimeksiantojen vaikutuksena luottamussuhteesta johtuvien lojailisuusvelvoitteiden kautta.⁶⁵

4.1.1 Esteettömyysvaatimuksen merkitys ja arviointi

Asianajajan esteellisyttä koskevien sääntöjen tehtävänä on varmistaa, että asianajaja kykenee hoitamaan asiakkaansa tehtävää riippumattomana kaikista sellaisista ulkopuolisista vaikutteista, jotka voivat haitata hänen kykyään täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Asianajajan esteellisyttä koskevien sääntöjen voidaan sanoa vaativan asianajajalta tiettyä puolueellisuutta, kun taas oikeudenkäymiskaaren säännökset tuomarin esteellisyydestä edellyttävät tuomarilta ehdotonta puolueettomuutta.⁶⁶

Asianajajat ovat pitäneet esteellisyttä vaikeasti ratkaistavana asiana. Asiaa ei ole helpottanut se, että asiakkaat suhtautuvat asianajajan esteellisyyteen hyvin eri tavoin. On asiakkaita, jotka kokevat asianajajan esteelliseksi hyvinkin pienestä kosketuksesta vastapuoleen tai mahdolliseen vastapuoleen. On myös asiakkaita, jotka vahvasti kyseenalaistavat esteellisyyssääntöä, koska se estää heitä saamasta palveluita valitsemaltaan asianajajalta. Edellä mainitun perusteella yksittäisen asiakkaan näkemyksellä siitä, miltä asia vaikuttaa, ei ole merkitystä esteellisyyсарvioinnissa, vaan esteellisyttä arvioidaan sen mukaan, millaista esteettömyyttä asianajajilta voidaan yleisesti katsoa vaadittavat, jotta luottamusta asianajajakuntaan ei vaaranneta.⁶⁷

Esteellisyysharkinnassa on otettava huomioon paitsi sääntötason myös periaatetason esteellisyys, minkä vuoksi kaikkeen esteellisyysharkintaan sisältyy paitsi säännön soveltamista myös periaatetason punnintaa. Tämä on useassa laissa ja muussa normistossa otettu huomioon siten, että kaikkien muiden esteellisyyseriaatteiden lisäksi esteellisyys syntyy myös, jos luottamus toiminnan asianmukaisuuteen tai puolueettomuuteen muusta perustellusta syystä vaarantuu.⁶⁸

⁶⁵ Peltonen 1983, 221

⁶⁶ Ylönen 2014, 157

⁶⁷ Kunnas ym. 2011, 33

⁶⁸ Fredman 2013, 84

4.2 Esteellisyys samassa asiassa

Jo 1300-luvulla asianajajaa kiellettiin edustamasta samassa asiassa kahta päämiestä, joilla oli kilpailevat intressit keskenään. Asianajajan oli tällöin luovuttava edustamasta toista ja huolehdittava ensiksi saamastaan toimeksiannosta. Asianajajaa kiellettiin siirtymästä saman prosessin aikana kantajan puolelta vastaajan puolelle tai päinvastoin, koska tämä soti yleistä moraalikäsitystä vastaan. Keskiajan kanonisen oikeuden asianajajia koskevat eettiset säännöt omaksuttiin maalliseen oikeuteen.⁶⁹

Tapaohjeiden 6.1-kohdan sääntö kieltää asianajajaa ottamasta vastaan tehtävää samassa asiassa kahdelta tai useammalta asiakkaalta, jos asiakkaiden edut tai oikeudet asiassa ovat ristiriitaiset tai eturistiriidan mahdollisuus on ilmeinen. Kieltoa ei myöskään voi kumota asiakkaiden suostumuksella⁷⁰. Tapaohjeiden samassa kohdassa sallitaan kuitenkin asianajajan ottaa vastaan sopimuksen laatimista koskevan tai sovittelijan tehtävän kahdelta tai useammalta asiakkaalta, vaikka asiakkailta olisi vastakkaisia intressejä, jos kaikki kyseiset asiakkaat pyytävät häntä antamaan apuaan. Tällaisessa tapauksessa asianajaja on velvollinen ottamaan huomioon kaikkien asiakkaiden edut tasapuolisesti eikä hän saa avustaa heistä ketään, jos asiasta syntyy myöhemmin riita.

Sen määrittely, milloin kahden päämiehen eturistiriita tai sen ilmeinen mahdollisuus on käsillä, voi olla hyvin vaikeaa ja vaihdella erilaisten tehtävien mukaan. Tällöin eturistiriidan arviointi joutuu erityiselle koetukselle ja esteettömyyden ratkaiseminen edellyttää sekä päämiesten oikeudellisen aseman että päämiesten tosiseikkoja koskevien käsitysten yhteneväisyyden ja erojen huolellista tarkastelua.⁷¹

Klassiseksi luonnehdittava esimerkkitapaus esteellisyydestä on se, kun asianajaja joutuu neuvottelemaan ja laatimaan avioeron varalta sopimuksen eroamassa oleville puolisoille. Molemmat puoliset A ja B kääntyvät yhtä aikaa tai peräjälkeen saman asianajajan puoleen eron sovinnolliseksi toteuttamiseksi. Jos asianajaja on toiminut kummankin avio puolison yhteisenä asianajajana ja perustanut luottamussuhteen heihin kumpaankin, on

⁶⁹ Fredman 2013, 83

⁷⁰ Kunnas ym. 2011, 35

⁷¹ Peltonen 2010, 555

hän esteellinen avustamaan sekä A:ta että B:tä mahdollisesti heidän välilleen myöhemmin syntyvässä sopimusta koskevassa riidassa.⁷²

Sääntöä tulkittaessa on huomiota kiinnitettävä siihen, mitä säännössä tarkoitetaan ”samalla asialla”. Yksinkertaisimmillaan samalla asialla tarkoitetaan tuomioistuimessa käsiteltävää siviili- tai rikosasiaa, jonka haasteessa tai syyttäjän vaatimuksessa on yksilöity, mistä asiassa on kysymys. Näissä asioissa on helppo ratkaista, milloin kysymys on esteellisyysaiheuttavasta tilanteesta. Valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä ”saman asian” käsitteen on tulkittu tarkoittavan myös samaan perusteeseen nojaavaa asiaa.⁷³

Säännös tulee rikosasiassa yleensä sovellettavaksi vain, kun asianajaja avustaa kahta tai useampaa vastaajaa. Harvemmin kahdella asianomistajalla on sillä tavoin eriävät intressit ja näkemykset, ettei yksi asianajaja voisi edustaa heitä samalla kertaa. Sen sijaan vastaajan ja asianomistajan avustaminen samassa jutussa on mahdotonta, vaikka he olisivat yksimielisiä: esimerkiksi jos vastaaja myöntää syytteen ja suostuu asianomistajan vaatimukseen.⁷⁴

4.3 Esteellisyys lojaalisuusvelvollisuuden perusteella

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 6.2-kohdasta johtuen asianajaja ei saa ottaa tehtävää nykyistä tai entistä asiakasta vastaan, jos tehtävän vastaanottaminen rikkoo lojaalisuusvelvollisuutta uutta asiakasta tai vastapuolena olevaa nykyistä tai entistä asiakasta kohtaan, elleivät asiakkaat antaa suostumustaan tehtävän vastaanottamiseen. Asianajajan lojaalisuusvelvollisuuden laajuuteen tehtävän suorittamisen aikana ja velvollisuuden keston tehtävän päättymisen jälkeen vaikuttavat esimerkiksi asianajajan asiakkaalleen hoitamien tehtävien laatu ja laajuus, asian merkitys asiakkaalle sekä asiakassuhteen kesto ja asiakkaan merkitys asianajajalle.

Lojaalisuus asiakasta kohtaan on eräs asianajajan ja asianajotoiminnan perusarvoista. Lojaalisuusvelvollisuuden laajuus ja sen ajallinen kesto entistä asiakasta kohtaan on harkittava kussakin konkreettisesti tilanteessa esillä olevien seikkojen perusteella.⁷⁵

⁷² Peltonen 1983, 224

⁷³ Ylönen 2014, 319–320

⁷⁴ Fredman 2013, 95

⁷⁵ Ylönen 2014, 326–327

Erityinen painoarvo lojaalisuusvelvollisuudella on nykyistä asiakasta kohtaan. Käytännössä on kuitenkin tilanteita, joissa voidaan ainakin olettaa, ettei tämä lojaalisuusvelvollisuus aina välttämättä ole esteenä tehtävän vastaanottamiselle nykyistä asiakasta vastaan. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi julkisyhteisön ollessa asiakkaana. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa asianajaja toisaalta avustaa kaupungin sosiaalitointa lapsen huostaanottoa koskevassa asiassa ja toisaalta avustaa jossakin sopimusneuvottelussa saman kaupungin vastapuolena olevaa sopimuskumppania.⁷⁶

Jos uuden tehtävän vastaanottaminen rikkoisi tässä tehtävässä vastapuolena olevaan nykyiseen asiakkaaseen kohdistuvaa lojaalisuusvelvollisuutta, asianajajalla on mahdollisuus vapautua lojaalisuusvelvollisuuden aiheuttamasta esteellisyydestä pyytämällä nykyiseltä asiakkaalta suostumusta uuden tehtävän vastaanottamiselle. Samoin asianajaja voi vapautua myös entiseen asiakkaaseen kohdistuvan lojaalisuusvelvollisuuden aiheuttamasta esteellisyydestä hankkimalla entiseltä asiakkaalta suostumuksen uuden tehtävän vastaanottamiseen.⁷⁷

Valvontalautakunta oli ratkaisussaan 7.5.2010 (15 §) antanut asianajajalle huomautuksen esteellisyydestä, joka johtui lojaalisuusvelvollisuudesta. Asianajaja oli ottanut kantelijalta ositukseen liittyvän tehtävän. Kantelija moitti asianajajaa siitä, että tämä oli esteellinen hoitamaan ositukseen liittyntä asiaa, koska asianajaja toimi kantelijan vastapuolen asia-miehenä rikosasiassa. Valvontalautakunta totesi asianajajan olleen esteellinen ottamaan ositustehtävän vastaan kantelijalta ja toimineen hyvän asianajajatavan vastaisesti. Toiminnan moitittavuutta lievensi kuitenkin se, että tehtävän vastaanotto oli tapahtunut oikeusaputoimistojen yhdistämiseen liittyvissä poikkeuksellisissa olosuhteissa ja asianajaja oli esteellisyyden havaittuaan ryhtynyt toimenpiteisiin kantelijan ohjaamiseksi esteettömälle avustajalle.

4.4 Esteellisyys salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden perusteella

Tapaohjeiden 6.3-kohdan perusteella asianajaja ei saa ottaa hoitaakseen tehtävää, jos muussa tehtävässä saadut salassapito- tai vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvan seikat saattavat haitata asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Asianajaja

⁷⁶ Kunnas ym. 2011, 35–36

⁷⁷ Ylönen 2014, 329

voi kuitenkin ottaa tehtävän vastaan, jos hän on saanut suostumuksen salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvien tietojen käyttämiseen siltä, jota salassapitovelvollisuus suojaa. Suostumusta ei saa pyytää siinä tarkoituksessa, että tietoja käytettäisiin suostumuksen antajaa vastaan. On huomattava, että suostumus voidaan peruuttaa. Tähän on syytä varautua, ja on arvioitava jo etukäteen, voidaanko toimeksiannon hoitaminen perustaa sille lähtökohdalle, että suostumus pysyy voimassa toimeksiannon loppuun asti.⁷⁸

Sääntö on kirjoitettu niin, että sanamuodon mukaan vain saadut salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat seikat aiheuttavat esteellisyyden. Valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä tulkinta on kuitenkin ollut se, että esteellisyyden voi luoda myös se, että asianajaja on voinut saada aikaisempia tehtäviä hoitaessaan tällaisia tietoja. On huomattava, että esteellisyyttä eivät luo pelkästään salassa pidettävät tiedot vaan myös vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot, jotka voivat olla varsin vähäisiäkin tietoja asiakkaasta ja tämän oloista.⁷⁹ Toisin kuin lojaalisuusvelvollisuus, salassapito- ja vaitiolovelvollisuus ovat ajallisesti rajoittamattomat. Ajan kuluminen ei vapauta asianajajaa näistä velvollisuuksista.⁸⁰

Esteellisyys syntyy vain aiempaa asiakasta koskevien salassapitoa ja vaitioloa edellyttävien tietojen johdosta. Tällaisia tietoja voivat olla esimerkiksi yrityssalaisuudet. Sen sijaan, jos asianajaja on aiemmissa toimeksiannoissa perehtynyt tiettyyn toimialaan yleisellä tasolla, ei ole lähtökohtaisesti estettä ottaa vastaan uutta toimeksiantoa, jossa hyödynnetään tätä osaamista.⁸¹

Asianajajan on erittäin tärkeä tiedostaa, että salaisuuksissa, niiden ilmaisu- ja käyttökiel-loissa sekä niistä johtuvassa asianajajan esteellisyydessä ei ole kysymys vain tapaohjeiden mukaisista eettisistä velvollisuuksista vaan myös laajasti säännellyistä ja kriminalisoiduista velvollisuuksista. Ne vakavoittavat salaisuusperusteisen esteellisyyden ja sen huomioimisen merkitystä oleellisesti.⁸² Esimerkiksi yrityssalaisuuden rikkominen on kriminalisoitu rikoslain (19.12.1889/39) 30 luvun 5 §:ssä, salassapitorikos on rangaistuksen uhalla kielletty rikoslain 38 luvun 1 §:ssä ja virkasalaisuuden rikkominen määrätty rangaistavaksi rikoslain 40 luvun 5 §:ssä.

⁷⁸ Fredman 2013, 100

⁷⁹ Ylönen 2014, 332–333

⁸⁰ Kunnas ym. 2011, 37

⁸¹ Fredman 2013, 98

⁸² Peltonen 2010, 554

Tapaohjeiden 6.5-kohdan mukaan sääntöjä esteellisyydestä samassa asiassa, esteellisyydestä lojaalisuusvelvollisuuden perusteella ja esteellisyydestä salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden perusteella sovelletaan asianajajan lisäksi myös muihin, asianajajan kanssa samassa asianajotoimistossa tai toimistoyhteisössä työskenteleviin asianajajiin ja lakimiehiin. Jos siis toimistoyhteisössä yksi lakimies on edellä mainituilla perusteilla esteellinen, ovat myös muut toimistossa tai toimistoyhteisössä työskentelevät asianajajat ja muut lakimiehet esteellisiä.⁸³

4.5 Esteellisyys taloudellisen tai henkilökohtaisen liityntä perusteella

Tapaohjeiden 6.4-kohdan mukaisesti asianajaja ei saa ottaa vastaan tehtävää, jos hänellä, hänelle läheisellä henkilöllä tai samassa toimistossa tai toimistoyhteisössä toimivalla henkilöllä on tehtävään sellainen taloudellinen tai henkilökohtainen liityntä, joka saattaa haitata asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Asiakkaan suostumus oikeuttaa asianajajan ottamaan tehtävän vastaan, ellei liityntä ole olennainen. Liityntä olemassaolo on harkittava tapauskohtaisesti ja katsomalla asiaa asianajajan näkökulmasta⁸⁴.

Esimerkkitapauksessa asianajaja ei ollut toiminut hyvän asianajajatavan vastaisesti hoitamalla päämiehensä toimeksiantoa, vaikka vastapuolen asiamiehenä oli asianajajan veli. Valvontalautakunta totesi antamassaan lausunnossa 3.11.2009 (19 §), että veljeä voidaan pitää tapaohjeiden tarkoittamana läheisenä henkilönä. Veljen toimiminen vastapuolen avustajana merkitsi säännön tarkoittamaa henkilökohtaista liityntää tehtävään tavalla, joka saattaisi haitata asianajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Kun asianajajan päämies oli kuitenkin sukulaissuhteesta tietoisena suostunut siihen, että asianajaja hoiti toimeksiantoa, valvontalautakunta totesi, ettei liityntä ollut sillä tavoin olennainen, että asiakkaan suostumuksen jälkeen asianajaja olisi ollut esteellinen hoitamaan tehtävää. Läheinen henkilö voi tilanteesta riippuen tarkoittaa myös muitakin henkilöä, kuin asianajajan tai hänen puolisonsa sukulaisia. Käsitettä läheinen henkilö on tulkittava kussakin konkreettisesti tilanteessa esille tulevien seikkojen nojalla.⁸⁵

⁸³ Ylönen 2014, 244

⁸⁴ Kunnas ym. 2011, 38

⁸⁵ Ylönen 2014, 334

Myös usea asianajaja voi olla esteellinen saman taloudellisen tai henkilökohtaisen liittynän perusteella. Jos toimiston henkilökuntaan kuuluva on joutunut väkivallan uhriksi, ovat toimiston kaikki asianajajat ja lakimiehet esteellisiä hoitamaan henkilökuntaan kuuluvan henkilön vastapuolen tehtävää, koska työtoverin joutumisen väkivaltarikoksen kohteeksi voidaan katsoa koskettavan henkilökohtaisesti kaikkia työyhteisöön kuuluvia. Pelkästään se, että esimerkiksi samassa toimistossa työskentelevän asianajajan puoliso toimii toimiston asiakkaan vastapuolen palveluksessa, ei tee kaikista toimiston asianajajista esteellisiä. Jokaisen toimiston asianajajan kohdalla on tarkasteltava erikseen, onko liittynä sellainen, että se saattaa haitata asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Suurissa toimistoissa on mahdollista, että vastapuolen palveluksessa oleva asianajajan puoliso, tai jopa kyseinen asianajaja, on vain osalle toimiston asianajajista tuttu henkilö. Silloin esteellisyyttä ei synny kaikille toimiston asianajajille.⁸⁶

Henkilökohtainen liittynä voi olla mikä tahansa inhimilliseen elämään kuuluva ilmiö tai intressi, jonka vaikutus asianajajan toimintaan on arvioitava konkreettisessa tilanteessa. Eräs tällainen liittynä on asianajajan jäsenyys erilaisissa yhteisöissä. Erityinen merkitys tällaisella liittynnällä on asianajajan toimiessa pesänjakajan tehtävässä.⁸⁷ Korkein oikeus on pesänjakajan esteellisyyttä koskevan ratkaisun (KKO 2011:31) perusteluissa maininnut, että ”Pesänjakajan tehtävä voidaan rinnastaa tuomarin tehtävään. Kummassakin ratkaisijan on oltava riippumaton ja ratkaisun lakiin perustuva sekä oikeudenmukainen. Tuomaria koskevat esteellisyysperusteet antavat siten hyvän lähtökohdan arvioida pesänjakajaksi esitetyn henkilön sopivuutta silloin, kun häntä vastaan on esitetty esteellisyyttä väite.”

Tapaohjeissa ei ole tarkoin määritelty, mitä tarkoitetaan taloudellisella liittynnällä. Esimerkkitapauksessa valvontalautakunta oli päätöksessään 16.11.2006 (14 §) katsonut, että konkurssi-asiassa asianajaja oli esteellinen toimimaan pesänhoitajana, kun hänen isänsä oli velallisyhtiön hallituksen puheenjohtaja ja myös yhtiön toiseksi suurimman velkojan hallituksen varsinainen jäsen. Valvontalautakunta määräsi asianajajalle 3 000 euron seuraamusmaksun.

Taloudelliseen tai henkilökohtaiseen liittynään perustuva esteellisyysperuste on yksilöllinen peruste. Vain se asianajaja, jota liittynä koskee, on esteellinen. Yhtä asianajajaa

⁸⁶ Kunnas ym. 2011, 38–39

⁸⁷ Ylönen 2014, 337

koskeva liityntä ei estä samassa asianajotoimistossa tai toimistoyhteisössä työskentelevää esteetöntä asianajaa hoitamasta tehtävää. Jokainen toimistossa tai toimistoyhteisössä työskentelevä on velvollinen omalta osaltaan punnitsemaan yhteen asianajajaan liittyvän olosuhteen merkitystä omaan esteellisyyteensä.⁸⁸

4.6 Esteellisyys toimistovaihdoksen yhteydessä

Kun asianajaja siirtyy asianajotoimistosta toiseen asianajotoimistoon, tuo hän kuvainnollisesti mukanaan uuteen toimistoon aikaisemmin henkilökohtaisesti hoitamiinsa tehtäviin tai vanhassa toimistossa muuten hoidettuihin tehtäviin liittyvät salassapito- tai vaitiolovelvollisuuden muodostavat esteellisyysperusteet. Tämä saattaa aiheuttaa uudessa toimistossa esteellisyyksiä, jotka vaikuttavat siellä hoidettavina oleviin asianajotehtäviin.⁸⁹

Jos uudessa toimistossa on hoidettavana tehtävä, jossa 1) siirtynyt asianajaja on ollut laatimassa riidan kohteena olevaa sopimusta, 2) uuden toimiston asiakkaan vastapuolena on taho, jota kohtaan siirtyneen asianajajan lojaalisuusvelvollisuus on edelleen voimassa tai 3) uuden toimiston asiakkaan vastapuolena on taho, jolta saaduista tiedoista siirtynyt asianajaja on salassapito- tai vaitiolovelvollinen, ovat uuden toimiston muut asianajajat esteellisiä hoitamaan kyseessä olevaa tehtävää. Esteellisyys voidaan poistaa suostumuksen avulla.⁹⁰

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 6.7-kohta määrää, että siirtynyt asianajaja ei saa henkilökohtaisesti uudessa toimistossa hoitaa tehtävää, jos 1) uuden toimiston asiakkaan vastapuolen tehtävää hoitaa siirtyneen asianajajan aikaisempi asianajotoimisto ja 2) vastapuolen tehtävä oli annettu aikaisemmalle asianajotoimistolle ennen asianajajan siirtymistä uuteen toimistoon. Vastaavasti asianajajan siirtymisestä huolimatta on aikaisemmassa toimistossa toimivien asianajajien otettava esteellisyysarvioinnissa huomioon siirtyneen asianajajan kyseisessä toimistossa hoitamat tehtävät⁹¹.

⁸⁸ Ylönen 2014, 339

⁸⁹ Ylönen 2014, 342

⁹⁰ Ylönen 2014, 342–343

⁹¹ Fredman 2013, 101

4.7 OK:n ja ROL:n mukainen esteellisyys

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan asiamiehenä tai avustajana ei saa toimia se, joka on osallistunut asian käsittelyyn tuomioistuimen jäsenenä, esittelijänä tai pöytäkirjanpitäjänä tai ollut siinä vastapuolen asiamiehenä tai avustajana. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (11.7.1997/689, ROL) 2 luvun 2 §:n mukaan puolustajaksi ei saa määrätä sitä, joka on: 1) toiminut epäillyn neuvonantajana tutkittavaan rikokseen liittyvässä asiassa, 2) epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan puolustajan tehtävässä tai 3) muulla tavalla esteellinen.

Tämä ROL 2 luvun 2 §:n puolustajan esteellisyyttä koskeva säännös on lisätty lakiin eduskuntakäsittelyn kuluessa vuonna 1997. Varsinaisia perusteluja säännökselle ei ole tuolloin esitetty. Puolustaja saa palkkionsa valtion varoista, ja ilmeisesti sen vuoksi on nähty tarpeelliseksi rajoittaa niiden henkilöiden joukkoa, jotka kelpaavat puolustajaksi. On siis huomattava, että jos syytetty hankkii avustajan ja maksaa avustajan palkkion itse, eivät edellä mainitut syyt muodosta esteellisyyttä.⁹²

4.8 Velvollisuus luopua tehtävästä

Tapaohjeiden 5.8-kohdan mukaan asianajaja on velvollinen luopumaan tehtävästä, jos sen vastaanottamisen jälkeen ilmaantuu seikka, jonka perusteella asianajaja on ollut esteellinen tai on tullut esteelliseksi. Asianajaja on velvollinen luopumaan tehtävästä myös, jos laillinen este tai siihen verrattava pakottava syy estää tehtävän täyttämisen, tai jos asiakas vaatii asianajajaa menettelemään vastoin lakia tai hyvää asianajajatapaa eikä huomautuksesta huolimatta luovu vaatimuksestaan.

Asianajajan on torjuttava tehtävä, jos hänellä tai hänen toimistoonsa kuuluvalla on toimeksiantoon liittyvä etu, joka on ristiriidassa toimeksiantajan edun kanssa, tai esteellisyyden aiheuttava asiakassuhde toimeksiantajan vastapuoleen. Asianajajan on muutoinkin torjuttava tehtävä, jos on olemassa jokin seikka, joka ilmeisesti estää asianajajaa vapaana sivuvaikutteista tai asian edellyttämällä joutuisuudella ja tarmolla valvomasta toimeksiantajan etua. Näin tarkkarajaisia asianajoetiikkaan ja päämiehen etuun perustuvia

⁹² Fredman 2013, 92

jääviysperusteita ei muilla ammatinharjoittajilla yleensä ole. Niitä saatetaan verrata oikeudenhoidossa tuomarin ja välimiehen esteellisyyteen, joskin kaikissa näissä on omat erityispiirteensä.⁹³

Arvioitaessa esteellisyyden aiheuttamaa luopumisvelvollisuutta on kuitenkin otettava huomioon tapaohjeiden 6. luvun esteellisyyttä koskevat säännöt. Jos niiden mukaan esteellisyys ei aiheuta velvollisuutta luopua tehtävästä esimerkiksi asiakkaan suostumuksen perusteella, ei luopumisvelvollisuutta tietenkään ole.⁹⁴

Esimerkkitapauksessa asianajaja oli vangitsemisoikeudenkäynnissä määrätty kantelijan veljen surmanneen henkilön puolustajaksi. Kantelija moitti asianajajaa siitä, että tämä oli esteellinen toimimaan tapon tunnustaneen henkilön avustajana. Asianajaja oli toiminut aiemmin henkirikoksen uhrin avustajana useissa oikeudenkäynneissä. Henkirikoksen uhrina oli ollut asianajajan pitkäaikainen asiakas, jonka oloista asianajajan saamat tiedot olivat salassa pidettäviä. Näitä tietoja hän ei saanut käyttää hyväkseen puolustaessaan uuden jutun päämiestä. Salassapitovelvollisuus häntä haittasi asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa uuden asiakkaansa etua, minkä vuoksi asianajaja oli ollut tapaohjeiden 6.3-kohdan nojalla esteellinen ottamaan tehtävää vastaan. Hänen olisi tullut tapaohjeiden 5.8-kohdan mukaisesti luopua tehtävästä heti, kun hän havaitsi olevansa esteellinen. Valvontalautakunta antoi asianajajalle varoituksen päätöksellään 23.11.2012 (31 §).

⁹³ Halila 2004, 79–78

⁹⁴ Kunnas ym. 2011, 24

5 LUOTTAMUKSELLISUUS

5.1 Asianajajan ja asiakkaan välinen luottamussuhde

Asianajotoimeksiannon perustana on molemminpuolinen luottamus. Tämän vuoksi kansalaisilla on oikeus valita asianajajansa ja asianajajilla asiakkaansa.⁹⁵ Asianajajan toiminnan perusteena on myös, että asiakas voi luottamuksellisesti kertoa asianajajalle asioita, joita hän ei kertoisi kenellekään muulle. Nämä asiat voivat olla mitä intiimimpiä asiakkaan henkilöön liittyviä tietoja tai mitä arvokkaimpia liikesalaisuuksia. Luottamuksellisuus ja siihen liittyvä salassapito- ja vaitiolovelvollisuus eivät ole asianajajan vaan hänen asiakkaansa oikeus.⁹⁶

Tapaohjeiden 3.4-kohdan mukaan luottamuksellisuuteen kuuluu se, että asianajaja ei saa luvottomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon (salassapitovelvollisuus). Asianajaja ei saa myöskään luvottomasti ilmaista muita tietoja, joita hän on tehtävää hoitaessaan saanut tietää asiakkaasta ja tämän oloista (vaitiolovelvollisuus).

Asianajajan oikeus ja velvollisuus pitää asiakkaaltaan saamansa tiedot ja asiakkaalleen antamansa neuvot luottamuksellisina on yleismaailmallisesti yksi oikeusvaltion tunnusmerkeistä ja asianajajakuntaan kohdistuvan luottamuksen ja itsenäisyyden sekä tehokkaan oikeudenhoidon olennainen osa⁹⁷. Luottamussuhteen syntyminen edellyttää sen turvaamista asettamalla asianajajalle riippumattomuus- ja esteettömyysvaatimus, jotta asianajaja voi täysipainoisesti täyttää toimimisvelvollisuutensa päämiehensä parhaaksi rikkomattoman uskollisena ja lojaalisena loppuun asti⁹⁸. Luottamussuhteen edellytyksenä on myös velvollisuus arvostelu- ja sananvapauden rohkeaan käyttämiseen⁹⁹.

Esimerkkinä luottamuksen rikkomisesta on valvontalautakunnan antama ratkaisu 27.9.2013 (8 §). Sitä koskevassa asiassa asianajaja oli yleisellä paikalla puhunut kännykkäänsä kovaäänisesti asiakkaastaan arkaluonteisia ja salassapidon alaisia asioita. Asi-

⁹⁵ Halila 2004, 79

⁹⁶ Ylönen 2014, 249

⁹⁷ Kunnas ym. 2011, 7

⁹⁸ Peltonen 2012, 135

⁹⁹ Peltonen 2004, 430

anajaja myönsi olleensa ajattelematon korkean kuumeen ja väsymystilan vuoksi. Valvontalautakunta totesi, että salassapitovelvollisuus on yksi tärkeimmistä asianajajille kuuluvista velvollisuuksista. Sairaus tai se seikka, että päämies oli ilmoittanut ymmärtäneensä tapahtuneen ja antanut toiminnan anteeksi, ei vähentänyt asianajajan menettelyn moitittavuutta. Valvontalautakunta antoi asianajajalle varoituksen.

5.2 Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus

5.2.1 Määräyksiä salassapito- ja vaitiolovelvollisuudesta

Oikeuskielessä kuvataan tiettyyn asiaan kohdistuvaa ilmaisukieltoa käsitteillä salassapito- ja vaitiolovelvollisuus, mutta näiden käsitteiden sisältö ja keskinäinen suhde eivät aina ole täysin selviä. Erityisesti asiakirjoihin sisältyvien salassa pidettävien seikkojen kohdalla puhutaan usein salassapitovelvollisuudesta vain ulkopuolisille eli niin sanotusta asiakirjasalaisuudesta. Sitä laajempänä käsitteenä erityisesti virkamiehiä koskevissa yhteyksissä käytetään usein vaitiolovelvollisuutta, joka koskee mitä tahansa virassa, ammatissa tai muussa tehtävässä saatua salassa pidettävää tietoa sen esitysmuodosta tai tallennustavasta riippumatta. Asiakirjan salassapitovelvollisuutta tai muuta vaitiolovelvollisuutta ei kuitenkaan voida Suomen lainsäädännössä erottaa systemaattisesti toisistaan. Samasta säännöksestä saattaa seurata velvollisuus pitää asiakirja salassa sekä vaieta muistakin asiaan liittyvistä seikoista.¹⁰⁰

Hyvää asianajajatapaa uudistettaessa vuonna 2009 tehtiin ero asianajajan salassapitovelvollisuuden ja asianajajan vaitiolovelvollisuuden välille. Salassapitovelvollisuudella tarkoitetaan asianajajalle asianajalain 5 c §:ssä säädettyä rangaistusuhkaista velvollisuutta olla luvattomasti ilmaisematta sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon. Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 3.4-kohdassa määrätään vaitiolovelvollisuudesta, jonka mukaan asianajaja ei saa myöskään luvattomasti ilmaista muita tietoja, joita hän on tehtävää hoitaessaan saanut tietää asiakkaasta ja tämän oloista. Vaitiolovelvollisuuden rikkomisen sanktiona on kurinpidollisen seuraamuksen määrääminen.¹⁰¹

¹⁰⁰ HE 94/1993

¹⁰¹ Ylönen 2014, 66

Asianajajalain sisältämä salassapitovelvollisuus ei sisällä kieltoa tiedon hyväksikäytöstä. Rikoslain 38 luvun 1 §:n 2 kohdassa on kuitenkin määritelty, että salassapitorikokseen voi syyllistyä myös käyttämällä salaisuutta salassapitovelvollisuuden vastaisesti omaksi tai toisen hyödyksi. Tästä syystä onkin epäselvää, onko salaisuuden hyväksikäyttäminen sitä paljastamatta rangaistava teko. Hallituksen esitys rikoslain uudistuksesta (HE 94/1993) kuitenkin selventää asiaa. Sen mukaan, mikäli joissakin salassapitovelvollisuutta koskevissa säännöksissä kielletään ainoastaan salaisuuden ilmaiseminen sivullisille, mutta ei sen sijaan sen käyttöä omaksi tai toisen hyödyksi, rikoslain 38 luvun 1 §:n 2 kohtaa ei sovelleta. Pykälä on kirjoitettu siten, että myös hyväksikäyttämisen tulee tapahtua säädetyn tai määrätyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti. Pykälä ei siis tältäkin osin ulottaisi salassapitokriminalisointia muun lainsäädännön rajaamaa kiellettyä käyttäytymistä ulommaksi.

On kuitenkin huomattava, että yrityssalaisuuden rikkominen tulee rikoslain 30 luvun 5 §:n mukaan kysymykseen myös yrityssalaisuuden oikeudettomana hyväksikäyttämisenä. Samoin viranomaiselta toimeksiannon aikana saadut salassa pidettävät tiedot asianajajan tulee rangaistuksen uhalla jättää hyödyntämättä.¹⁰²

Asianajajalain ulkopuolisessa lainsäädännössä on lisäksi lukuisia salassapitoa koskevia säännöksiä, jotka koskevat myös asianajajaa. Eräs tärkeimmistä laeista on laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621, julkisuuslaki). Lain 24 §:ssä on luetelo salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Tällaisia asiakirjoja ovat esimerkiksi rikosasioihin liittyvät asiakirjat siihen asti, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimessa.

Myös OK 15 luvun 17 §:ssä määrätään, että oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja ei saa luvottomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta tai liike- tai ammattisalaisuutta, jonka hän on saanut tietää tehtävää hoitaessaan. Hallituksen esityksessä (HE 94/1993) todetaan, että asiamiehen salassapitovelvollisuus tulisi kysymykseen myös sellaisessa toimeksiannossa, joka voidaan hoitaa ilman varsinaista oikeudenkäyntiä esimerkiksi hake-
musasiana tuomioistuimen kansliassa.

¹⁰² Fredman 2013, 198

Muita salassapitoa koskevia säännöksiä ovat esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (30.3.2007/370, YTJulkL) 10 §:ssä sekä esitutkintalain (22.7.2011/805) 11 luvun 5 §:ssä.

5.2.2 Asiakkaan salaisuudet

Salassapitovelvollisuuden tinkimätön noudattaminen on asianajotoiminnan keskeisiä perusteita. Ilman sitä ei asianajajan ja hänen päämiehensä välille voisi syntyä eikä säilyä luottamussuhdetta.¹⁰³ Salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluva tieto on määritelty tiedoksi, joka 1) koskee asiakasta ja hänen perhettään, 2) on tullut asianajajan tietoon toimeksiantosuhteessa ja 3) ei ole yleisesti tunnettu ja jonka säilymisellä salaisena on asiakkaalle etua¹⁰⁴. Vaitiolovelvollisuus puolestaan käsittää salassapitovelvollisuuden piiriin kuulumattoman tiedon, jonka asianajaja on saanut asiakkaastaan.

Esimerkkitapauksessa valvontalautakunta oli ratkaisussaan 28.5.2007 (10 §) antanut asianajajalle varoituksen. Asianajaja oli toimistolla kantelijan kanssa pidetyn palaverin aikana hoitanut muita asioita ja puhunut toisen asiakkaansa kanssa pitkään puhelimesta. Kantelija oli ollut samassa huoneessa ja oli puhelun aikana saanut selville sekä soittajan, että tämän vastapuolen henkilöllisyyden, sekä sen, mistä heidän asiassaan oli ollut kyse. Valvontalautakunta katsoi, että asianajajan menettely oli hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden vastaista.

Asianajaja on velvollinen pitämään omana tietonaan kaiken, mitä hän asiakassuhteen nojalla on saanut tietää päämiehestä ja tämän oloista. Hänen on myös valvottava, että toimiston henkilökunta noudattaa samanlaista vaitiolovelvollisuutta, eikä hän saa päästää sivullista tutustumaan toimistonsa asiakkaita koskevaan aineistoon¹⁰⁵.

Asianajaja tulee kuitenkin mitä luultavimmin käyttämään myöhemmissä toimeksiantosuhteissaan sitä know-how'ta eli osaamista mitä hän on saanut hoitaessaan aikaisempia toimeksiantoja. Voitanee siis esittää väite, että asiakassuhteen hoitamisessa kertynyt tietotaitopääoma ei kuulu toimeksiantokohtaiseen salassapitoon.¹⁰⁶

¹⁰³ Ylöstalo & Tarkka 2001, 215

¹⁰⁴ Ylönen 2014, 249

¹⁰⁵ Ylöstalo 2004

¹⁰⁶ Naumanen 2004, 44

Asiakasta koskeva julkinen tieto ei sisälly asianajajalain tarkoittamaan salassapitovelvollisuuteen, joka käsittää nimenomaisesti vain salaisuudet. Sen sijaan tapaohjeet velvoittavat selkeästi asianajajaa olemaan vaiti myös päämiestä koskevien julkisten tietojen osalta. Tieto siitä, että asianajaja toimii tuomioistuimessa tietyn päämiehen asiamiehenä tai että asianajajan päämies on oikeudenkäynnin osapuoli, on pääsääntöisesti julkinen tieto. Vain tapaohjeet kieltävät asianajajaa kertomasta tällaista tietoa ilman päämiehen lupaa vaikkapa toimittajalle.¹⁰⁷

Asianajajalla on päämiestään kohtaan velvollisuus huolehtia tämän salaisuuksia käyttäessään siitä, että ne suojataan kaikin lain tarjoamin keinoin. Tuomioistuinmenettelyssä tähän tarjoaa mahdollisuuden päämiehen salaisuuksia sisältävien asiakirjojen ja kirjelmien tietojen määrääminen salassa pidettäväksi tai asian käsittelyn määrääminen tapahtuvaksi suljetussa käsittelyssä. Muissa tehtävissä on käytettävissä ainakin salaisuuksia koskevien sitoumuksien ottaminen niiltä, joiden käyttöön päämiehen salaisuuksia annetaan.¹⁰⁸

Tuomioistuin voi määrätä käsiteltävänä olleen asian ratkaisun salassa pidettäväksi julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 24 §:n mukaan. Asianajajan tulee ottaa tuomioistuimen määräämä salassapitovelvollisuus huomioon omassa toiminnassaan. YT-JulkL 34 §:n mukaan lain nojalla säädetyn tai sen perusteella määrätyn salassapitovelvoitteen rikkomisesta säädetään rangaistus rikoslain 38 luvussa.¹⁰⁹

Rikosasiat ovat säännönmukaisesti salaisia ainakin siihen asti, kun syyteasia on ollut esillä oikeuden istunnossa. Esimerkiksi seksuaalirikosasiat tai yrityssalaisuuksiin liittyvät rikosasiat ovat usein salaisia tämän jälkeenkin, jos tuomioistuin niin määrää. Asiasta ja sen luonteesta johtuva salassapitovelvollisuus koskee kaikkia asianosaisia ja heidän avustajiaan. Salassapito perustuu lakiin viranomaisten tietojen julkisuudesta. Salassapitovelvollisuus ei koske sellaisia tietoja, jotka asianosainen tietää muuten kuin viranomaisilta saamansa tiedon perusteella.¹¹⁰

¹⁰⁷ Fredman 2009, 230

¹⁰⁸ Peltonen 2012, 137–138

¹⁰⁹ Fredman 2013, 181–182

¹¹⁰ Fredman 2013, 176

Jos asianajajan asiakkaaksi tulee alaikäinen rikoksen uhri tai rikoksesta syytetty, herää kysymys, saako tai pitääkö asianajajan kertoa asiakkaansa tietoja tämän huoltajalle tai muulle edunvalvojalle. Mitään ongelmaa ei ole, jos nuori päämies suostuu tietojen antamiseen ja asiaa ajetaan yhteistyössä. OK 12 luvun 1 §:n mukaan vajaanvaltaisen ollessa asianomistajana rikosasiassa vajaanvaltaisen puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Alaikäisen henkilöä koskevassa asiassa vajaanvaltaisen puhevaltaa käyttää kuitenkin huoltaja tai muu laillinen edustaja. OK 12 luvun 2 §:n mukaan rikosasiassa 15–17-vuotias vastaa itse, mutta hänen huoltajallaan tai edunvalvojallaan on rinnakkainen puhevalta. Näiden pykälien perusteella – lapsen huoltoa ja edunvalvontaa koskeva sääntely huomioon ottaen – asianajajalla ei näyttäisi olevan oikeutta pitää alle 18-vuotiaan päämiehensä asioita salassa tämän huoltajalta ja/tai edunvalvojalta.¹¹¹

5.2.3 Muun kuin asiakkaan salaisuudet

Kolmansien tahojen salaisuuksien suoja toteutuu siten, että asianajaja on velvollinen noudattamaan niitä aineellisoikeudellisia säännöksiä, jotka suojaavat salaisuuksiksi katsottavia tietoja. Asianajajan on otettava huomioon, että jos hänen asiakkaansa on kyseisten säännösten nojalla tai solmimansa sopimuksen perusteella salassapitovelvollinen joistakin tiedoista, asianajaja on sidottu samankaltaiseen salassapitovelvollisuuteen. Jos asianajajan asiakas ei ole velvollinen pitämään tietoa salassa, ei asianajajakaan ole salassapitovelvollinen kolmannen salaisuuksista ilman salassapitovelvoittavaa säännöstä.¹¹²

Asianajajan salassapitovelvollisuus vastapuolta tai kolmatta henkilöä tai viranomaisia kohtaan ajankohtaistuu ensinnäkin, kun tuomioistuimien päättää julistaa asiakirjan tai tiedon salassa pidettäväksi. Toiseksi tämä velvollisuus ajankohtaistuu, kun asianajaja käyttää tuomioistuimen tai viranomaisen hänen päämiehelleen luovuttamaa muuta yksityistä tietoa kuin päämiestä kohtaan taikka yleisen edun vuoksi salassa pidettävää tietoa tai asiakirjaa, jonka viranomaisen on sellaiseksi määrännyt tai merkinnyt.¹¹³

Asianajajan salassapitovelvollisuus vastapuolta tai kolmatta henkilöä taikka viranomaisia kohtaan ajankohtaistuu myös silloin, kun asianajajan päämiehenä on yksityinen taho,

¹¹¹ Fredman 2013, 189

¹¹² Ylönen 2014, 68

¹¹³ Peltonen 2004, 478

jonka toimeksianto koskee asiaa, jonka hoitaminen edellyttää kolmatta henkilöä koskevien salassapitovelvollisuuden alaisten tietojen tai asiakirjojen käyttämistä toimeksiannon hoidossa. Toiseksi tällainen tilanne on käsillä, kun asianajajan päämiehenä on julkisyhteisö, jonka toimeksiannon hoitaminen edellyttää kolmannen henkilön, yleisen edun tai julkisyhteisön oman edun takia salassa pidettävien tietojen tai asiakirjojen käyttämistä toimeksiannon hoidossa.¹¹⁴

Kun asianajaja saa käyttöönsä päämieheltään tämän vastapuolen salaisuuden, on asianajajan varmistettava, että se on saatu käyttöön laillisin perustein ja että sitä saadaan käyttää toimeksiannon hoidossa. Asianajaja ei saa hankkia salaisuuksia lainvastaisin keinoin eikä käyttää niitä oikeudetta. Sitä, että päämies on oikeutettu antamaan asianajajalleen vastapuolen salaisuuden asianajotehtävässä käytettäväksi, ei juuri ole kyseenalaistettu.¹¹⁵

Päämiehen vastapuolen ja muun kolmannen tahon salaisuuksien käyttäminen asianajotehtävissä on kriittistä ja edellyttää salaisuuksiin liittyvien velvollisuuksien huolellista huomioimista¹¹⁶. Kun asianajaja käyttää sellaisia asiakirjoja ja tietoja, joita koskee salassapitovelvollisuus muita kuin päämiestä kohtaan, on hän velvollinen huolellisesti varmistamaan siitä, että hän itse ja myös päämies täyttää kyseisen salassapitovelvollisuuden ja käyttökiellon rikkomattomana¹¹⁷.

Kun päämiehen ja tämän vastapuolen välillä kehittyy riita, joka joudutaan ratkaisemaan riidanratkaisumenettelyssä, joutuu asianajaja käyttämään päämiehensä vastapuolen salaisuuksia tätä vastaan. Päämiehen oikeus vastapuolen salaisuuksien käyttämiseen riidanratkaisumenettelyssä perustuu hänen oikeuteensa puolustautua ja toteuttaa oikeussuhteeseen vastapuolta vastaan perustuvat oikeutensa.¹¹⁸

Muun kolmannen tahon kuin päämiehen vastapuolen salaisuuksien käyttäminen on ongelmallista. Niiden käytössä on vaikea turvautua päämiehen oikeudesta puolustautua tai oikeudesta toteuttaa oikeutensa johdettavaan oikeutukseen, kun salaisuuden herra ei ole

¹¹⁴ Peltonen 2004, 478–479

¹¹⁵ Peltonen 2012, 141

¹¹⁶ Peltonen 2012, 139

¹¹⁷ Peltonen 2004, 481

¹¹⁸ Peltonen 2012, 141

asiassa osallisena.¹¹⁹ Salaisuuden herrana olevan kolmannen tahon suostumus turvaa asianajajan oikeuden tämän salaisuuden käyttämiseen. Kun asianajaja joutuu käyttämään asianajotehtävän hoidossa muun kolmannen tahon kuin päämiehen vastapuolen lakiin perustuvia salaisuuksia, korostuu asianajajan velvollisuus huolehtia salaisuuden suojaamisesta.¹²⁰

5.2.4 Salassapito- ja vaitiovelvollisuuden laajuus

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 4.3-kohdan mukaan asianajajan salassapito- ja vaitiovelvollisuus on ajallisesti rajoittamaton. Asianajajaliiton hallitus on Kansallisarkistolle antamassaan lausunnossa todennut, ettei salassapitovelvollisuus pääty sen toimeksiannon päättyessä, jonka yhteydessä asianajaja on saanut salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot. Salassapitovelvollisuus ei pääty edes salassa pidettävät tiedot antaneen henkilön kuollessa. Hallituksen käsityksen mukaan yleinen mielipide on ollut, että salassapitovelvollisuus on voimassa ilman aikarajoituksia.¹²¹

Tapaohjeiden 4.3-kohdan mukaan sillä, jota salassapito- ja vaitiovelvollisuus suojaa, on kuitenkin oikeus vapauttaa asianajaja salassapito- ja vaitiovelvollisuudesta. Asianajaja voi lisäksi vapautua salassapito- ja vaitiovelvollisuudestaan siinä määrin kuin 1) siihen on laista tai asianajajaliiton säännöksistä johtuva velvollisuus, 2) se on välttämätöntä asianajajan puolustautuessa itseensä kohdistuvilta vaatimuksilta tai 3) se on asianajajan asiakkaaltaan olevan saatavan perimiseksi välttämätöntä.

Laista ja asianajajaliiton säännöistä voi seurata velvollisuus salassapitovelvollisuuden murtumiseen (1. kohta). Tällaisia säännöksiä sisältyy ainakin ulosottokaareen (15.6.2007/705), rikoslakiin sekä lakiin rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (18.7.2008/503). Asianajajan oman pakkotilan osalta (2. kohta) salassapidosta vapautuminen olisi vasta viimesijainen käytettävissä oleva keino. Pakkotilan vakavuuden arvioimisessa ja käytettävissä olevan keinovalikoiman harkinnassa tulee noudattaa erityisen suurta varovaisuutta. Asianajajan periessä omia saataviaan (3.

¹¹⁹ Salaisuuden herra tarkoittaa henkilöä, jota salassa pidettävä tieto koskee.

¹²⁰ Peltonen 2012, 142

¹²¹ Ylönen 2014, 68

kohta) salassapidosta voi vapautua vain siinä laajuudessa kuin se on välttämätöntä. Loojalisuusvelvollisuus asiakasta kohtaan ei ulotu niin pitkälle, että se estäisi omien saatavien perimisen silloin, kun asiakas kieltäytyy maksamasta laskua tai sen osaa.¹²²

5.2.5 Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus kurinpitomenettelyssä

Asianajajalain 7 d §:n 3 momentin mukaan asianajajan tulee antaa valvontamenettelyssä häneltä pyydytiedot ja selvitykset avoimesti ja totuudenmukaisesti. Tästä seuraa, että asianajaja voi joutua luovuttamaan myös salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvia tietoja ja asiakirjoja.

Asianajajan päämiehensä puolesta oikeudelle antamat asiakirjat ovat tulleet julkisiksi, ellei toisin ole määrätty. Näin ollen tällaisissa asiakirjoissa olevat tiedot eivät voine olla salaisuuksia, joita asianajajalain 5 c § tarkoittaa. Ne voivat olla kuitenkin OK 15 luvun 17 §:ssä tarkoitettuja luottamuksellisia tietoja. Kurinpitoasioissa hovioikeuteen menevistä asiakirjoista tulee erottaa täysin julkiset tiedot. Tämän jälkeen on arvioitava loppujen tietojen luonne sen mukaan, onko kyseessä lain perusteella salassa pidettävästä vai tapaohjeiden perusteella vaitiolovelvollisuuden alaisesta tiedosta.¹²³

Kun asianajaja valittaa saamastaan kurinpidollisesta seuraamuksesta, hänen on esitettävä hovioikeudelle mahdolliset vaatimukset tietojen ja asiakirjojen määräämisestä salassa pidettäväksi. Salassapitomääräys voidaan tehdä YTJulkL 10 §:n nojalla. Sen antaminen edellyttää, että salaisten tietojen tuleminen julkisiksi aiheuttaisi vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Voi siis käydä niin, että vastapuolen tekemä kantelu johtaa siihen, että asianajajan päämiehen salassa pidettävät tiedot paljastuvat hovioikeudessa. Näin käy, jos hovioikeus katsoo, ettei vahinkoedellytys täyty tai asianajaja ei ole vaatinut salassapitomääräystä. Näin ollen asianajajan, joka valittaa saamastaan kurinpidollisesta seuraamuksesta, on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että salassa pidettävät asiakirjat eivät tule julkisiksi hovioikeudessa. Salassapitovelvollisuus velvoittaa asianajajaa myös tuossa vaiheessa.¹²⁴

¹²² Kunnas ym. 2011, 12–13

¹²³ Fredman 2009, 231

¹²⁴ Fredman 2009, 232

Asianajajalain 7 j §:n perusteella valvonta- ja palkkioriiita-asiaa koskevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä, kunnes valvontalautakunnan ratkaisu on annettu tai, kun ratkaisu on ollut asiaan osallisen saatavissa. Tämän jälkeen asiakirjat ovat julkisia, ellei julkisuuslaista tai asianajajan salassapitovelvollisuudesta muuta johdu.¹²⁵

¹²⁵ Ylönen 2014, 82

6 KUNNIAL LISUUS

Tapaohjeiden 3.5-kohdan perusteella asianajajan on täytettävä hänelle uskotut tehtävät rehellisesti ja esiinnyttävä asiallisesti ja moitteettomasti. Asianajajan on asianajotoiminnassaan ja muutenkin vältettävä kaikkea, mikä saattaa alentaa asianajajakunnan arvoa tai vähentää luottamusta asianajajakuntaan. Kunniallisuuteen kuuluu myös hyvien käytöstapojen noudattaminen.

Jotta asiakkaat, kolmannet tahot, tuomioistuimet ja muut viranomaiset voisivat luottaa asianajajaan, asianajajan on osoitettava olevansa tuon luottamuksen arvoinen. Luottamuksen ansaitsemiseksi asianajajan on vältettävä kaikkea, mikä saattaisi vähentää hänen omaa tai koko asianajajakunnan arvoa. Tämä ei tarkoita, että asianajajan tulisi olla täydellinen vaan sitä, että asianajaja ei saa osallistua mihinkään kunniantomaan toimintaan ammattinsa harjoittamisessa tai asianajotoiminnan ulkopuolisessa toiminnassa.¹²⁶

Suomessa asianajajakunta on päättänyt, että sen kaikkien jäsenten on noudatettava ammatin kunniallisuusvaatimusta myös vapaa-aikanaan. Asia on ratkaistu muun muassa toisin Ruotsissa, missä vaatimus kohdistuu ainoastaan asianajotoiminnan harjoittamiseen. Suomessa se, että hyvän asianajajataavan velvoitteet ja samalla myös asianajajien valvonta ulottuvat asianajajan kaikkeen toimintaan, sai yksimielisen tuen uusia tapaohjeita vahvistettaessa.¹²⁷

Kunniallisuus on käsitteenä aikaan ja paikkaan sidottua. Kunniallisuuden tulkinta on jätetty valvontalautakunnalle, mutta jokainen asianajaja voi itsenäisesti arvioida oman toimintansa tämän perusarvon kautta. Arvioinnissa on syytä noudattaa tiettyä varovaisuutta, sillä koko ammattikunnan kunniallisuus käsitteet eivät muutu kovinkaan nopeasti.¹²⁸

Esimerkkinä asiattomasta toiminnasta on valvontalautakunnan ratkaisu 10.12.2015 (3 §). Asianajaja oli esiintynyt hovioikeuden pääkäsittelyssä päihtyneenä siten, että puheenjohtaja oli pyytänyt asianajajaa poistumaan istunnosta. Asianajaja myönsi nauttineensa lounaalla kaksi lasia viiniä, mutta kiisti olleensa päihtynyt. Valvontalautakunta totesi asiassa esitetyn selvityksen perusteella, että asianajaja oli esiintynyt istunnossa päihtyneenä.

¹²⁶ Ylönen 2014, 250

¹²⁷ Kunnas ym. 2011, 8

¹²⁸ Kunnas ym. 2011, 8

Koska asianajaja ei ollut toiminut tapaohjeiden 3.5-kohdan edellyttämällä tavalla asiallisesti ja moitteettomasti ja koska asianajajalle oli aiemmin määrätty vastaavasta syystä jo varoitus, valvontalautakunta määräsi hänelle kurinpidollisena seuraamuksena seuraamusmaksun.

7 VALVONTA

7.1 Asianajajaliiton hallitus ja valvontalautakunta

Asianajajien ammatillinen valvonta pyrkii siihen, että asianajajat kaikessa toiminnassaan täyttävät velvollisuutensa¹²⁹. Asianajajalain 6 §:n mukaan asianajajayhdistyksen hallituksen on valvottava, että asianajajat esiintyessään tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona sekä muussakin toiminnassaan täyttävät velvollisuutensa. Käytännössä valvonta suoritetaan Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnassa, jossa on jäseninä myös liittoon kuulumattomia, asianajajaoloja tuntevia lakimiehiä, mutta jonka enemmistön muodostavat asianajajat. Tämä takaa asianajajakunnan valvonnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden.¹³⁰

Hallitukselle laissa säädetty valvontavelvollisuus toteutetaan niin sanottuna hallituksen yleisvalvontana. Tätä yleisvalvontaa hallitus suorittaa osaksi omilla toimenpiteillään ja osaksi seuraamalla, mitä tietoja julkisuudessa esiintyy asianajajien toiminnasta tai mitä tietoja muuten asianajajien toiminnasta tulee hallituksen tietoon esimerkiksi erilaisten lupa-asioiden käsittelyn yhteydessä tai yleisön yhteydenottojen kautta. Jos hallitus havaitsee olevan syytä epäillä asianajajan toimineen vastoin hyvää asianajajatapaa, hallitus siirtää asian valvontalautakunnan käsiteltäväksi.¹³¹

Valvonta-asia tulee vireille asianajajalain 7 c §:n mukaan, kun asianajajaan kohdistuva kirjallinen kantelu, oikeuskanslerin ilmoitus tai tuomioistuimen tekemä ilmoitus saapuu valvontalautakunnalle. Asia tulee vireille myös, kun asianajajayhdistyksen hallitus on päättänyt siirtää tietoonsa tulleen asian valvontalautakunnan käsiteltäväksi.

Valvonta ei edellytä arvelua lainvastaisuudesta, vaan se voi tapahtua myös silloin, kun asianajajan päämies ilmoittaa olevansa tyytymätön tapaan, jolla asianajaja hänen toimeksiantoaan on hoitanut¹³². Asianajaja voidaan vakavammassa tapauksessa kutsua henkilökohtaisesti kuultavaksi valvontalautakunnan tai hallituksen istuntoon¹³³.

¹²⁹ Tarkka 2004, 98

¹³⁰ Kunnas 2013, 40

¹³¹ Ylönen 2014, 89–90

¹³² Tarkka 2004, 91

¹³³ Peltonen 2004, 509

Ennen vuonna 2004 toteutettua asianajajien valvonnan uudistamista sekä Suomen Asianajajaliiton hallitus että silloinen kurinpitolautakunta käsitelivät asianajajiin kohdistuneita kanteluita. Uudistuksen jälkeen hallitus ei enää käsittele asianajajiin kohdistuneita kanteluita, vaan kaikki kantelut käsittelee valvontalautakunta.¹³⁴ Valvontalautakunnan päätöksiin voi hakea muutosta Helsingin hovioikeudelta.

Valvontalautakuntaan kuuluvat puheenjohtaja sekä yksitoista muuta jäsentä ja heidän henkilökohtaiset varajäsenensä. Puheenjohtajan ja hänen varajäsenensä sekä kuuden muun jäsenen ja heidän varajäsentensä tulee olla asianajajia, ja heidät valitsee tehtävänsä Asianajajaliiton valtuuskunta. Kolmen jäsenen ja heidän varajäsentensä tulee olla asianajajakuntaan kuulumattomia oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneita henkilöitä, jotka ovat perehtyneitä asianajotoimintaan. Lisäksi kahden jäsenen ja heidän varajäsentensä tulee olla luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia. Kaikkien jäsenten toimikausi on kolme vuotta.¹³⁵

Valvontalautakunta toimii neljänä jaostona. Tarkoituksena on, että valtaosa käsiteltävistä valvonta-asioista ratkaistaan lautakunnan jaostoissa. Valvontalautakunnan täysistunto on päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varajohtaja sekä vähintään kahdeksan muuta jäsentä ovat paikalla.¹³⁶

Valvontamenettelyssä tutkitaan, onko asianajajan toiminta ollut ammattieettisesti hyväksyttävää. Asian esittelee joku lautakunnan jäsenistä. Asianajajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi ennen asian ratkaisemista. Useimmiten menettely on kirjallinen, mutta tarvittaessa voidaan järjestää suullinen käsittely.¹³⁷

7.2 Oikeuskansleri ja tuomioistuimet

Asianajajalain 6 §:n 3 momentin mukaan oikeuskanslerilla on oikeus panna vireille valvonta-asia, jos hän katsoo, että asianajaja laiminlyö velvollisuutensa. Hän voi vaatia asi-

¹³⁴ Ylönen 2014, 89.

¹³⁵ Valvontakertomus 2015, 12–13

¹³⁶ Valvontakertomus 2015, 13

¹³⁷ Jokela 2005, 367

anajajyhdistyksen hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin asianajajaa kohtaan, jos hän katsoo, ettei tällä ole oikeutta olla asianajajana. Oikeuskanslerilla on myös oikeus saada haltuunsa sellaiset tiedot ja selvitykset, joita hän tarvitsee tehtäviensä suorittamista varten.

Kaikista kurinpito- ja valvonta-asioissa tehtävistä päätöksistä toimitetaan oikeuskanslerille kappaleet samoin kuin tiedot uusien jäsenten valinnasta. Ne muodostavat osaltaan tärkeän perustan asianajolaitokseen kohdistuvalle valvonnalle ja muutoksenhakujen tarpeen harkinnalle. Osaksi valvonta tapahtuu yleisön tekemien kantelujen sekä eri viranomaisten ilmoitusten johdosta. Tutkittuaan tarpeelliseksi katsomansa selvitykset ja lausunnot asianajajalta oikeuskansleri voi siirtää hänelle ilmoitetun asian Asianajajaliiton valvontalautakunnan käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi, mikäli hän katsoo siihen olevan vielä tarvetta.¹³⁸

Oikeuskanslerilla ei ole oikeutta määrätä asianajajille kurinpidollisia seuraamuksia. Asianajajalain 10 §:n 2 momentin mukaan oikeuskanslerilla on kuitenkin oikeus valittaa hallituksen ja valvontalautakunnan antamista päätöksistä.

Tuomioistuinten valvontavalta perustuu OK 15 luvun 10 a §:ään, jonka mukaan tuomioistuin saa kieltää oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa esiintymästä kyseessä olevassa asiassa, jos tämä osoittautuu epärehelliseksi, ymmärtämättömäksi tai taitamattomaksi taikka, jos hänet havaitaan toimeensa muutoin sopimattomaksi. Tuomioistuin voi myös erityisestä syystä kieltää oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa toimimasta kyseisessä tuomioistuimessa enintään kolmen vuoden ajaksi.

7.3 Valvontakeinot

Hallituksen omista toimenpiteistä asianajajien toiminnan valvonnassa tärkeimmät ovat uuden asianajajan toimistossa toteutettava ensitarkastus, vuosittaiset arvannon perusteella päätettävät toimistotarkastukset sekä noin kahden vuoden välein suoritettavat ulosottoselvitykset¹³⁹. Ensitarkastus on saman sisältöinen kuin toimistotarkastus, mutta mahdollisista puutteista huomauttaminen tapahtuu neuvoa antavasti. Tarkastuksessa myös varmistetaan muun muassa, että asiakkaiden salassa pidettävät tiedot säilytetään lukkojen takana, asiakasrekisteri on ajan tasalla ja että toimisto on muuten järjestetty hyvän tavan mukaisesti.

¹³⁸ Ylöstalo & Tarkka 2001, 109

¹³⁹ Ylönen 2014, 90

Valvontalautakunta arvioi ratkaisussaan 12.6.2009 (29 §), olivatko asianajajan toimistosta vankilaan asiakkaille lähetetyt kirjeet olleet asianmukaisia, ja oliko toiminta siten järjestetty asianmukaisesti. Asianajajan toimisto oli toiminnassaan käyttänyt käytettyjä kirjekuoria. Kuoriin oli liimattu asianajotoimiston yhteystiedot tai nämä oli kirjoitettu kuoreen käsin. Kirjeet suljettiin liimaamalla. Jos kirjeessä oli paljon paperia, toimisto pyrki teippaamalla varmistamaan kirjeen kestämisen postin koneellisessa käsittelyssä. Valvontalautakunta katsoi, ettei asianajaja ollut järjestänyt toimistoaan asianmukaisesti. Hän ei ollut huolehtinut siitä, että hänen toimistonsa käyttämät kirjekuoret olisivat ulkoasultaan olleet moitteettomat ja asialliset. Lisäksi valvontalautakunta katsoi menettelyn olleen sellaista, että se on saattanut alentaa asianajajakunnan arvoa ja vähentää luottamusta asianajajakuntaan. Valvontalautakunta antoi asianajajalle huomautuksen.

Toimistotarkastuksia hallitus määrää vuosittain suoritettavaksi noin viidessäkymmenessä arvannon perusteella valitussa asianajotoimistossa. Tarkastuksissa kiinnitetään huomiota muun muassa 1) toimiston yleiseen järjestämiseen tarkoituksena varmistua, että asianajajan salassapitovelvollisuus on asianmukaisesti huomioitu, 2) toimiston tietoturvajärjestelyihin, 3) asiakasvarojen hoitotapaan, 4) vastuuvakuutuksen voimassaoloon sekä 5) täydennyskouluttautumisvelvollisuuden täyttämiseen.¹⁴⁰

7.4 Velvollisuus alistua valvontaan

Yleisen asianajajayhdistyksen sääntöjen 35 §:n mukaan asianajaja on velvollinen antamaan Asianajajaliiton hallitukselle kaikki ne tiedot, joita tarvitaan valvonnan suorittamista varten. Asianajaja on myös velvollinen sallimaan hallituksen tai valvontalautakunnan määräämän henkilön suorittamaan tarkastus hänen toimistossaan. Tämä asianajajan velvollisuus alistua valvontaan on ehdoton edellytys sille, että asianajajien toiminnan valvonta on uskottavaa. Valvonnan kohteena olevien tulee myötävaikuttaa vireillä olevan valvonta-asian selvittämiseen.¹⁴¹

Asianajajalain 7 d §:n 3 momentti määrää asianajajaan antamaan häneltä pyydyt tiedot ja selvityksen avoimesti ja totuudenmukaisesti. Myös hyvää asianajajatapaa koskevien

¹⁴⁰ Ylönen 2014, 90

¹⁴¹ Ylönen 2014, 92

ohjeiden 12.1-kohdan mukaan asianajajan on vastattava hänelle asianajajalain ja Asianajajaliiton sääntöjen edellyttämässä asioissa esitettyihin kysymyksiin avoimesti, totuudenmukaisesti ja määräajassa.

Suomen Asianajajaliiton hallituksen ja valvontalautakunnan jäsenet sekä toimihenkilöt ovat salassapitovelvollisia kaikista valvonta- ja kurinpitotehtävissä saamistaan salassa pidettävistä tiedoista. Tästä johtuen asianajaja ei ole liiton valvonta- tai kurinpitoasiassa oikeutettu vetoamaan salassapitovelvollisuuteensa.¹⁴² Jos asianajaja vastatessaan joutuu kertomaan jotakin asianajosalaisuuden piiriin kuuluvaa, on tämä osa vastauksesta laadittava eri asiakirjaksi ja pyydettyä se pidettäväksi salassa kantelijalta¹⁴³.

7.5 Kurinpidolliset seuraamukset

Asianajajalain 7 §:stä johtuen, mikäli asianajajan todetaan valvonta-asian käsittelyssä ilmi tulleiden seikkojen johdosta menetelleen lain tai hyvän asianajajatavan vastaisesti, valvontalautakunnan on määrättävä hänelle kurinpidollinen seuraamus. Näitä ovat Asianajajaliitosta erottaminen, seuraamusmaksun määrääminen, varoitus ja huomautus.

Erottaminen Asianajajaliitosta on ankarin kurinpidollinen seuraamus. Aiheena erottamiseen on tavallisesti ollut asianajajan törkeäksi katsottava velvollisuuksien jatkuva laiminlyönti, johon on useasti liittynyt asiakkaalle kuuluvien varojen tilittämättä jääminen tai niiden käsitteleminen muulla tavoin moitittavasti. Joissakin tapauksissa erottamiseen on johtanut varojen kavaltamisesta tuomittu vapausrangaistus.¹⁴⁴

Esimerkkinä tilanteesta, jossa asianajaja on menettänyt asianajajaliiton jäsenyyden, on valvontalautakunnan ratkaisu 15.6.2012 (4 §). Asianajotoimisto oli Suomen Asianajajaliiton hallituksen päätöksellä määrätty tarkastettavaksi. Tarkastaja oli useita kertoja yrittänyt sopia tarkastuksen ajankohtaa siinä onnistumatta. Tämän lisäksi toimiston omistava asianajaja ei ollut antanut vastaustaan hänelle lähetettyihin valvonta-asian vastauspyyntöihin. Valvontalautakunta katsoi, että asianajaja oli toiminut asianajajaliiton sääntöjen sekä hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden vastaisesti jättäessään toistuvasti vastamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin ja estäessään toimistotarkastuksen. Asianajajalla

¹⁴² Peltonen 2004, 509

¹⁴³ Kunnas ym. 2011,71

¹⁴⁴ Ylöstalo & Tarkka 2001, 123

oli ollut velvollisuus alistua valvontaan, mutta hän oli laiminlyönyt sen toistuvasti. Tästä syystä valvontalautakunta katsoi, että asianajaja tuli erottaa asianajajayhdistyksen jäsenyydestä.

Seuraamusmaksu voidaan määrätä asianajajalle, jos asianajaja 1) menettelee epärehellisesti tai muulla tavalla tehtävässään tahallaan loukkaa toisen oikeutta, 2) muulla tavoin menettelee hyvän asianajatavan vastaisesti ja menettely on toistuvaa tai 3) on tehnyt teon, joka on omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa ja menettely on toistuvaa.¹⁴⁵ Seuraamusmaksu on määrältään vähintään 500 euroa ja enintään 15 000 euroa.

Varoitus on pääsääntöisesti määrätty seuraamukseksi esteellisyyden, selvästi kohtuuttoman korkean laskutuksen ja vastuuvakuutusvelvollisuuden laiminlyönnin perusteella. Huomautus on yleensä määrätty lievänä rikkomuksena pidettävistä teoista ja laiminlyönneistä, kuten asiakkaaseen kohdistuvan yhteydenpito- ja tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä tai kirjeisiin tai yhteydenottopyyntöihin vastaamatta jättämisestä.¹⁴⁶

Kurinpidoollinen toimenpide, joka on henkilölle asianajajana kuuluvien erityisten velvoitusten rikkomisesta johtuva seuraus, voidaan määrätä, vaikka asianomainen olisi samasta teosta saanut yleisen lain mukaisen rangaistuksen. Kurinpitoasian käsittelemistä ei myöskään estä se, että sen kohteena oleva asianajajan menettely on tuomioistuimen tutkittavana rikosasiana.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ylönen 2014, 115

¹⁴⁶ Ylönen 2014, 120

¹⁴⁷ Ylöstalo & Tarkka 2001, 117

8 POHDINTA

Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet määrittävät suuren osan asianajajan velvollisuuksista asianajotoiminnassa. Asianajajalaissa vaaditaan asianajajaa toimimaan rehellisesti ja tunnollisesti täyttäessään hänelle uskotut tehtävät, mutta tarkempaa tulkintaa kyseisistä toimintatavoista laki ei anna. Esimerkiksi asianajajalaissa ei ole suoraa mainintaa asianajan esteettömyysvaatimuksesta. Näin ollen tapaohjeet, jotka sisältävät tarkemmat määritelmät asianajajan velvollisuuksista, ovat tärkeitä lain ohella noudatettavia sääntöjä.

Asianajajan salassapitovelvollisuudesta on kuitenkin suoraan oma määräyksensä asianajajalain 5 c §:ssä. Kyseinen lainkohta koskee myös asianajajan apulaista. Omassa työssäni asianajosihteerinä juuri salassapitovelvollisuus oli ensimmäinen perusarvo, johon törmäsin. Harjoittelupaikan toimitusjohtaja painotti salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta jo ennen kuin harjoittelustani oltiin sovittu, ja ensimmäinen tehtäväni harjoittelun alussa oli salassapitosopimuksen allekirjoittaminen.

Kaikki tapaohjeista löytyvät perusarvot ovat sidoksissa toisiinsa, eikä niitä voida tulkita täysin irrallaan toisistaan. Asianajajan riippumattomuus tarkoittaa, että toimeksiantoa hoitaessaan asianajaja on vapaa kaikista sivuvaikutteista, jotka voivat vaikuttaa päämiehen etuun tai oikeuksiin. Samankaltainen määritelmä voidaan antaa myös esteettömyysvaatimukselle. Tämän lisäksi asianajajan lojaalisuusvelvoite edellyttää, että hän on riippumaton asiakassuhteen ulkopuolisista velvoitteista.

Alkuperäiset hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet on vahvistettu vuonna 1972. Tapaohjeet koottiin tuolloin yhteen, jotta niitä noudattamaan velvoitetut asianajajat löytäisivät ne helposti yhdestä paikasta. Alkuperäiset tapaohjeet olivat muuttumattomina voimassa melko pitkään, eivätkä ne muuttuneet merkittävästi vuoden 2009 uudistuksenkaan jälkeen. Samat perusarvot ovat myös säilyneet jo pitkään. Voidaan siis sanoa, että tapaohjeita määrittäessä onnistuttiin luomaan kestävä säännöstö.

Ainoa ongelma tapaohjeissa on se, ettei niitä kuitenkaan voida kirjoittaa aukottomasti. Vaikka ohjeita tulkitaan samojen arvojen kautta, jokainen yksilöllinen tilanne vaatii oman arviointinsa. Tulkinnat eri perusarvojen asettamista edellytyksistä vaihtelevat myös siksi, että jokainen asianajaja arvioi ensisijaisesti itse omaa toimintaansa.

Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnan puheenjohtajana 2010–2016 toimineen asianajaja Matti Kunnaksen mielestä 2009 voimaan tulleet hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet ovat toimineet pääosin erittäin hyvin. Ongelmana ovat esteellisyydet – niistä tulee paljon kanteluja, ja tapaukset ovat usein monimutkaisia selvittää. Ohjeet eivät niiden osalta tarjoa edelleenkään tarpeeksi tulkinta-apua siitä, milloin asianajaja ei voi ottaa toimeksiantoa hoitaakseen jonkin asiaan vaikuttavan sidonnaisuuden vuoksi.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Valvontakertomus 2015, 6

LÄHTEET

Aarnio, A. 2010. Hyvän asianajajatavan eettiset perusteet — kunniakoodista kultaiseen sääntöön. Defensor Legis 2010/5.

Asianajajatutkinto. Suomen Asianajajaliitto. luettu 17.8.2016.
<http://www.asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/asianajajatutkinto>

Fredman, M. 2009. Asianajajan salassapito- ja vaitiolovelvollisuus valvontamenettelyssä. Defensor Legis 2009/2.

Fredman, M. 2013. Rikosasianajajan käsikirja. Helsinki: Talentum Media Oy.

Halila, H. 2004. Asianajotoimeksianto. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

HE 94/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet. 2009. Suomen Asianajajaliitto.

Jokela, A. 2005. Oikeudenkäynnin perusteet — Oikeudenkäynti 1. Helsinki: Talentum Media Oy.

KKO 2011:31

Kunnas, M. 2013. Asianajajan näkökulma lainkäyttöön. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Artikkeliväitöskirja.

Kunnas, M., Halonen, A., Perho, J., Ilveskero, M., Isotalo, J., Taivalkoski, P., Laitasalo, J. & Ylönen, M. 2011. Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kommentaari. Helsinki. Suomen Asianajajaliitto.

Mullerat, R. 2004. Independence: The quintessence of the lawyer. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Niemistö, S. 2000. Asianajajan riippumattomuudesta suhteessa päämieheensä. Defensor Legis 2000/4.

Naumanen, P. 2004. Asianajajan lojaliteettivelvollisuudet toimeksiantosuhteen elinkaareissa Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Oikeudenkäyntiavustajatyöryhmän mietintö. 2009. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:17. Oikeusministeriö: Edita Prima Oy.

Oikeusministeriön päätös yleisen asianajajayhdistyksen sääntöjen vahvistamisesta. 2.10.2012/540.

- Palkkio-ohje. 2009. Asianajotoimintaa koskevia säädöksiä ja ohjeita. Suomen Asianajajaliitto.
- Peltonen, J. 1983. Eräitä esteellisyystilanteita asianajajan näkökulmasta. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Peltonen, J. 2004. Asianajajan ammatillinen bona fides. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Peltonen, J. 2005. Salaisuuksia asianajotoiminnassa I – päämiehen salaisuudet. Defensor Legis 2005/2.
- Peltonen, J. 2006. Ammattietiikka ja laki asianajotoiminnan perusteena. Defensor Legis 2006/2.
- Peltonen, J. 2010. Asianajajan esteettömyysvaatimuksesta. Defensor Legis 2010/5.
- Peltonen, J. 2012. Asianajajan salassapitovelvollisuus ja muiden kuin päämiehen salaisuudet. Defensor Legis 2012/2.
- Tarkka, O. 2004. Suomen Asianajajajärjestelmä. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Valvontakertomus. 2015. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. Täysistunto 16.11.2006 § 14. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 3. jaosto 18.12.2006 § 6. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. Täysistunto 26.4.2007 § 11. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 1. jaosto 28.5.2007 § 10. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 2. jaosto 12.6.2009 § 29. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 1. jaosto 3.11.2009 § 19. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 1. jaosto 7.5.2010 § 15. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. Täysistunto 15.6.2012 § 4. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 2. jaosto 23.11.2012 § 31. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. 4. jaosto 27.9.2013 § 8. Suomen Asianajajaliitto.
- Valvontalautakunnan ratkaisu. Täysistunto 10.12.2015 § 3. Suomen Asianajajaliitto.
- Ylönen, M. 2014. Asianajajaoikeus – laki, säännöt ja tapaohjeet. Helsinki: Talentum Media Oy.

Ylöstalo, M. & Tarkka, O. 2001. Asianajajan käsikirja. 6. uudistettu painos. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.

Ylöstalo, M. 2004. Hyvä asianajajatapa. Teoksessa Esko, T., Peltonen, J., Tarkka, T. & Tulokas, M. (toim.) 2004. Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Helsinki: Edita Publishing Oy.